

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Josefsson

Ansvar och ansvarsgenombrott
inom
aktiebolagsrätten

Examensarbete
20 poäng

Katarina Olsson

Aktiebolagsrätt

Höstterminen 2003

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1 INLEDNING	3
1.1 Syfte	3
1.2 Avgränsning	3
1.3 Metod och material	3
1.4 Disposition	4
2 ANSVARSBEGREPP	5
2.1 Allmänt	5
2.2 Ansvarsfrihet	5
2.3 Begreppet ansvarsgenombrott	6
2.4 Förekomsten av ansvarsgenombrott i utländsk rätt	6
3 BETALNINGSANSVAR FÖR BOLAGETS FÖRPLIKTELSER	8
3.1 Inledning	8
3.2 Direkt ansvar enligt lag	8
3.2.1 Förpliktelser före registrering av bolaget	8
Allmänt	8
Answarets innebörd	9
3.2.2 Förpliktelser sedan likvidationsplikt har inträtt	9
Allmänt	9
Answarets innebörd	12
3.2.3 Skatter och avgifter	13
Allmänt	13
Tidigare lagstiftning	14
Ny lagstiftning	15
Vem anses som företrädare?	15
3.2.4 Advokataktiebolag	16
Allmänt	16
Answarets innebörd	16
3.2.5 Avslutande kommentar	17
3.3 Indirekt ansvar	17
3.3.1 Tillskottsplikt vid aktieteckning till underkurs	17
Allmänt	17
Answarets innebörd	18

3.3.2	Olovlig vinstutdelning	18
	Allmänt	18
	Ansvarets innebörd	19
3.3.3	Återvinning i konkurs	19
	Allmänt	19
	Ansvarets innebörd	20
3.3.4	Avslutande kommentar	20
4	SKADESTÅNDSANSVAR	21
4.1	Inledning	21
4.2	Ansvar gentemot bolaget	22
4.3	Ansvar gentemot tredje man	22
4.4	Aktieägares skadeståndsansvar	23
4.5	Beviljande av ansvarsfrihet	24
4.6	Avslutande kommentar	25
5	MODERBOLAGS ANSVAR FÖR DOTTERBOLAGS SKULDER	27
5.1	Inledning	27
5.2	Moderbolagets ansvar enligt lag	27
5.3	Ansvarsgenombrott i koncernförhållanden	28
5.4	Avslutande kommentar	28
6	ANSVARSGENOMBROTT I PRAXIS	29
6.1	Inledning	29
6.2	Rättsfallsgenomgång	29
6.2.1	NJA 1947 s 647, "Dammbolagsfallet"	29
6.2.1.1	Kommentarer till NJA 1947 s 647	30
6.2.2	NJA 1975 s 45, "Kommissionärsbolagsfallet"	31
6.2.2.1	Kommentarer till NJA 1975 s 45	32
6.2.3	NJA 1982 s 244 "Byggma Sydfallet"	33
6.2.3.1	Kommentarer till NJA 1982 s 244	34
6.2.4	NJA 1992 s 375 "Himlebolagsfallet"	34
6.2.4.1	Kommentarer till NJA 1992 s 375	35
6.2.5	NJA 1993 s 188 "Gillettefallet"	35
6.2.5.1	Kommentarer till NJA 1993 s 188	37
6.3	Analys av praxis	37
6.3.1	Fyra omständigheter som kan leda till ansvarsgenombrott	37
6.3.1.1	Osjälvständig verksamhet	38
6.3.1.2	Ägarförhållandet eller det väsentliga inflytandet i verksamheten	38
6.3.1.3	Underkapitalisering	38
6.3.1.4	Illojalitet	39

6.4	Avslutande kommentar	39
7	PRESENTATION AV UTREDNINGAR KRING ANSVARSGENOMBROT	41
7.1	Inledning	41
7.2	Betalningsansvarskommitténs förslag	41
7.3	Aktiebolagskommitténs förslag	42
7.4	Avslutande kommentar	43
8	SAMMANFATTANDE SYNPUNKTER	45
	BILAGA A	46
	LITTERATURFÖRTECKNING	47
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	50

Sammanfattning

Inom aktiebolagsrätten rör sig utvecklingen mot ett utökat ansvar för styrelsen i sin helhet men även för de enskilda ledamöterna. Detta samtidigt som den allmänna uppfattningen synes vara att relativt få styrelseledamöter i praktiken vet vilket rättsligt ansvar som följer av styrelseuppdraget. I bl.a. Aktiebolagslagen (ABL) finns bestämmelser som ska skydda bolagets egna kapital och borgenärerna. Överträdelse av dessa bestämmelser kan medföra att styrelseledamot, VD och aktieägare åläggs ett personligt betalningsansvar för bolagets skulder. För att undgå risk för personligt betalningsansvar krävs det kunskap om bestämmelserna i ABL. Det är särskilt viktigt att känna till stadgandet i 13 kap. 12 § ABL och vilka åtgärder som måste vidtagas när kapitalbrist uppstår i ett aktiebolag. Bland de aktiebolagsrättsliga ansvarsfrågorna är just det vanligast förekommande avsteget, den inaktivitet som styrelseledamöter gör sig skyldiga till trots att likvidationsplikt har inträtt. Ett bolag kan få skadestånd p.g.a. styrelseledamots eller VD:s uppsåtliga eller oaktsamma handlingar mot bolaget. Skadeståndsansvar gentemot tredje man kan åläggas styrelseledamot och VD om de har försummat sina förpliktelser i förhållande till regelverken i ABL, Årsredovisningslagen eller bolagsordningen. Detta innebär att skadeståndsreglerna i ABL främst skall ses som ett incitamentsskapande instrument.

Utöver ABL:s regler samt ansvarsregler i andra lagar kan ansvar åläggas aktieägare p.g.a. att ansvarsgenombrott aktualiseras enligt allmänna rättsprinciper, d.v.s. utan något egentligt lagstöd. Aktiebolagsrätten bygger på principen om aktieägars ansvarsfrihet. I de fall där ansvar har ålagts aktieägare p.g.a. ansvarsgenombrott har omständigheterna i fallet varit sådana att ett fasthållande av denna princip inte har varit motiverat. Ansvarsgenombrott har vid två tillfällen varit föremål för statens offentliga utredningar beträffande en eventuell lagstiftning. I det ena fallet föreslogs en lagstiftning om ansvarsgenombrott men förslaget kom inte att förverkligas. I det andra fallet kom utredningen till den slutsatsen att det inte var nödvändigt med införande av en sådan regel. Ansvarsgenombrott har inte varit aktuellt i någon större omfattning i praxis, däremot är det betydligt mer omdiskuterat i doktrinen. Av den sparsamma praxisen avseende ansvarsgenombrott framgår att det krävs mycket starka skäl för att ansvarsgenombrott skall konstateras. Domstolarna har använt sig av jämförliga rekvisit i sina bedömningar och bland de omständigheter som grundat ansvarsgenombrott återfinns förhållanden såsom underkapitalisering, osjälvständig verksamhet, ägarförhållande, betydande inflytande i verksamheten samt illojalitet. Det är dock ej helt klarlagt vilka omständigheter som var för sig eller tillsammans kan konstituera ansvar p.g.a. ansvarsgenombrott.

Förkortningar

AB	Aktiebolag
ABL	Aktiebolagslagen (1975:1385)
Dir.	Direktiv
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk tidskrift
Kap.	Kapitel
KonkL	Konkurslagen (1987:672)
Men	Meningen
MB	Miljöbalken (1998:808)
ML	Lagen om mervärdeskatt (1994:200)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
SBL	Skattebetalningslagen (1997:483)
SKL	Skadeståndslagen (2001:732)
St	Stycket
SOU	Statens offentliga utredningar
UBL	Uppbördslagen (1953:272)
Uppl.	Upplagan
USAL	Lagen om uppbörd av sociala avgifter från arbetsgivare (1984:668)
VD	Verkställande direktör
ÅRL	Årsredovisningslagen (1995:1554)

1 Inledning

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att redogöra dels för de ansvarsregler som kan ålägga bolagsfunktionärer och aktieägare ett personligt betalningsansvar för ett aktiebolags skulder enligt lag, samt dels att redogöra för ansvarsgenombrott där personligt betalningsansvar kan aktualiseras utan stöd i lag. Uppsatsen avser att presentera och kommentera det personliga ansvaret enligt lag samt utreda vad som genom praxis, förarbeten och doktrin har framkommit inom området för ansvarsgenombrott. Syftet är vidare att försöka redogöra för olika omständigheter som kan ålägga aktieägare ansvar p.g.a. ansvarsgenombrott samt undersöka om det finns något behov av att införa en regel om ansvarsgenombrott.

1.2 Avgränsning

Uppsatsen begränsar sig till en redogörelse ur ett svenskt aktiebolagsrättsligt perspektiv där främst styrelseledamöter, VD och aktieägares personliga betalningsansvar behandlas. Till största del sker detta utifrån aktiebolagslagen och begreppet ansvarsgenombrott. Flera av de ansvarsområden som behandlas i uppsatsen leder in på frågor om ledningens behörighet och befogenhet. Av utrymmesskäl kommer dessa frågor inte att behandlas här. Av samma anledning kommer inte styrelseledamöter, VD och aktieägares ansvar inom andra områden än det aktiebolagsrättsliga att behandlas, trots att t.ex. det straffrättsliga ansvaret ibland ligger nära till hands.

1.3 Metod och material

Uppsatsen bygger främst på traditionell rättsdogmatisk metod. Det material som har använts är författningstext, rättspraxis från främst HD, förarbeten i form av propositioner och kommittébetänkanden samt en noggrann genomgång av doktrin. Till viss del har även tidskriftsartiklar använts i uppsatsen. Slutligen har jag deltagit i ett halvdags seminarium om styrelsearbete för advokater. Det material som använts som stöd för uppsatsen består av enbart svenska rättskällor då det är svenska rättsförhållanden som undersöks i uppsatsen. I uppsatsens första del har i huvudsak författningstext och doktrin använts vid undersökningen. Den andra delen bygger främst på rättspraxis, doktrin samt förarbeten.

1.4 Disposition

Uppsatsen är disponerad på följande sätt. Första delen behandlar styrelseledamöter, VD och aktieägares ansvar enligt lag. Inledningsvis ges en introduktion till de begrepp som är centrala för en förståelse av uppsatsen. Där behandlas begreppen ansvarsfrihet och ansvarsgenombrott. I tredje kapitlet redogörs för det personliga betalningsansvar som kan åläggas bolagsfunktionärer och aktieägare enligt ABL. Förpliktelser sedan likvidationsplikt har inträtt som tas upp i tredje kapitlet, behandlas något utförligare än det övriga lagstadgade betalningsansvaret. I kapitel fyra behandlas de aktiebolagsrättsliga skadeståndsreglerna gentemot bolaget och tredje man. Den första delen avslutas med kapitel fem där en kortare presentation ges av hur reglerna tillämpas i koncernförhållanden. Den genomgång som har skett av det lagstadgade personliga betalningsansvaret har gjorts för att skapa en bättre förståelse för det som skall redogöras för i del två.

Den andra delen behandlar ansvarsgenombrott. I kapitel sex följer en redogörelse av rättspraxis med efterföljande kommentarer. I det sjunde kapitlet presenteras utredningar kring ansvarsgenombrott där frågan om en eventuell lagstiftning av ansvarsgenombrott behandlas. Till sist framförs några sammanfattande synpunkter. I uppsatsen ges genomgående en avslutande kommentar i anslutning till varje kapitel.

2 Ansvarsbegrepp

2.1 Allmänt

Ett fåtal styrelseledamöter har i praktiken klart för sig vilken rättslig ställning och vilket ansvar som styrelseledamotsuppdraget innebär. Till viss del beror detta på att endast ett litet antal styrelseledamöter har ställts till ansvar inför domstol.¹ Inom aktiebolagsrätten går dock utvecklingen mot ett ökat ansvar för styrelsen i sin helhet samt för enskilda ledamöter.² En tänkbar anledning till det ökade antalet fall av ansvarsfrågor kan vara att borgenärerna har fått bättre kännedom om de regler som finns i Aktiebolagslagen (1975:1385) avseende styrelseledamots ansvar. I bl.a. ABL finns bestämmelser som ska skydda bolagets kapital och borgenärerna. Utöver dessa bestämmelser kan fordringsägare åberopa sig av ansvarsgenombrott som en möjlig och användbar grund för att få betalt för sina fordringar.

2.2 Ansvarsfrihet

En av de mest framträdande egenskaperna hos aktiebolag som associationsform är principen om begränsat personligt ansvar för aktieägarna. I ABL 1 kap. 1 § stadgas att aktieägarna i bolaget inte svarar personligen för bolagets förpliktelser. Betydelsen av detta stadgande är att ingen aktieägare kan utkrävas större ekonomiska insatser än vad denne ursprungligen investerat i aktiebolaget.³ Bolagets fordringsägare får istället försöka få ut betalning för sina fordringar ifrån bolagets tillgångar.⁴ Med tanke på att associationen på olika sätt skall kunna tillföras nödvändigt kapital till verksamheten från aktieägarna är principen om ansvarsfrihet för aktieägarna av stor vikt inom aktiebolagsrätten.⁵ Principen om ansvarsfrihet är en av anledningarna till att aktiebolag är den vanligast förekommande bolagsformen inom svensk näringsverksamhet.⁶ I ABL finns dock ett flertal undantag från grundprincipen om ansvarsfrihet som kan medföra ett särskilt personligt betalningsansvar för styrelseledamöter och aktieägare.

Betalningsansvar för aktieägare och bolagsfunktionärer kan följa direkt eller indirekt av ABL eller andra regelverk, t.ex. Årsredovisningslagen (1995:1554), Konkurslagen (1987:672) och av skatterättsliga författningar. Frivilliga åtaganden som t.ex. borgen eller annat säkerställande kan också

¹ Dahlgren och Moberg; Nyckeln till styrelserummet, 2:a uppl, 1990, s. 31.

² Karlöf m.fl; Strategi i ett styrelseperspektiv - En vägledning, 2002, s. 13.

³ Bergström och Samuelsson; Aktiebolagets grundproblem - En rättsekonomisk analys, 1997, s. 49-50.

⁴ SOU 2001:1, s. 279.

⁵ Johansson; Nials svensk associationsrätt, 8:e uppl, 2001, s. 232.

⁶ Dahlgren och Moberg; a. a. 1990, s. 32.

medföra betalningsansvar för styrelseledamöter och ägare för bolagets förpliktelser.⁷ Det sistnämnda är dock ingen bolagsrättslig effekt.

2.3 Begreppet ansvarsgenombrott

I den juridiska doktrinen används begreppet ansvarsgenombrott för att beskriva de situationer där aktieägare kan åläggas personligt betalningsansvar utan stöd i lag. I detta avseende innefattas alltså enbart aktieägare och inte t.ex. personer i egenskap av styrelseledamöter eller VD. Däremot är det inte ovanligt att aktieägare i enmans eller fåmansbolag utgör bolagets styrelse vilket gör att de då i egenskap av aktieägare inkluderas i ansvarssubjektet. Domstol kan alltså, enligt allmänna rättsprinciper, i vissa fall ålägga aktieägare ett personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser trots att aktieägaren inte har brutit mot någon lag. I de fall ansvarsgenombrott ålagts någon har ett fasthållande av aktieägares ansvarsfrihet inte ansetts motiverat.

Begreppet ansvarsgenombrott är inte vanligt förekommande inom svensk rättspraxis, men det finns ett antal rättsfall som är intressanta för frågan. Inom det rättsvetenskapliga området har ansvarsgenombrott behandlats i större omfattning jämfört med vad som skett inom rättspraxis. Med hjälp av de få rättsavgöranden som finns på området, har flertalet av författarna försökt att teoretiskt lösa frågan under vilka förutsättningar som en aktieägare kan åläggas personligt ansvar för bolagets skulder, d.v.s. då ansvarsgenombrott kan göras gällande.

Enligt min uppfattning definieras ansvarsgenombrott lämpligast som ett avsteg från aktieägares personliga ansvarsfrihet för bolagets förpliktelser och där domstol utan stöd i lag kan ålägga en aktieägare eller ett moderbolag ett personligt betalningsansvar. Det förekommer dock en mer omfattande betydelse av begreppet där det lagstadgade ansvaret om likvidationsplikt och ställföreträdaransvar för bolagsfunktionärer inkluderas. I denna uppsats används begreppet ansvarsgenombrott i det avseendet att en aktieägare kan utkrävas ansvar utan stöd i lag.

2.4 Förekomsten av ansvarsgenombrott i utländsk rätt

Ansvarsgenombrott förekommer även i andra länder än Sverige, främst inom amerikansk rätt. Huvudregeln där är, liksom i Sverige, att aktieägarna åtnjuter frihet från personligt ansvar för bolagets förpliktelser. En omfattande rättspraxis har dock lett fram till principer om piercing the corporate veil, d.v.s. motsvarande det som i svensk rätt benämns som ansvarsgenombrott. De omständigheter som enligt amerikansk rätt kan ligga till grund för an-

⁷ Oppenheimer m.fl; Företag i kris – Vad en styrelseledamot, aktieägare, advokat och revisor bör tänka på, 2:a uppl, 2003, s. 5.

svarsgenombrott är dels om bolaget kan anses osjälvständigt i förhållande till dess syfte och organisation, dels om bolagskonstruktionen använts på ett otillbörligt sätt som orsakat fordringsägarna skada och att den därmed inte förtjänar rättsordningens skydd. I engelsk rätt har däremot domstolarna varit mycket restriktiva beträffande att frångå principen om personlig ansvarsfrihet och detta har enbart skett vid ett fåtal tillfällen. Det har då varit tal om att aktiebolagsformen använts på ett klart otillbörligt sätt. I tysk rätt kan moderbolag direkt med stöd av lag åläggas ansvar för ett dotterbolags skulder. Ansvarsgenombrott har även förekommit i tysk rätt som där benämns haftungsdurchgriff.⁸

⁸ Brocker och Grapatin, Ansvarsgenombrott, 1996, s. 85-86.

3 Betalningsansvar för bolagets förpliktelser

3.1 Inledning

De två olika typer av personligt betalningsansvar som är aktuella att presentera är direkt respektive indirekt ansvar för aktieägare och bolagsfunktionärer. Med direkt ansvar menas ansvar för skada som orsakats av aktieägare eller annan, utan att bolaget lidit skada. Med indirekt ansvar avses ansvar mot aktieägare eller annan för skada orsakad genom minskad bolagsförmögenhet.⁹

Angående ansvar i aktiebolag har som tidigare nämnts att aktieägarna i princip inte har något direkt ansvar för bolaget. Det huvudsakliga ansvaret för aktiebolaget och dess verksamhet ligger hos styrelsen, VD och firmatecknare. Ordförande i styrelsen (i synnerhet s.k. arbetande ordförande) samt VD, synes ha ett större ansvar än vad övriga styrelseledamöter anses ha.¹⁰

3.2 Direkt ansvar enligt lag

3.2.1 Förpliktelser före registrering av bolaget

Allmänt

Av 2 kap. 13 § ABL följer att ett aktiebolag kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter först när det har registrerats. Med hänsyn till stadgandet skulle man kunna tänka sig att om någon person, t.ex. VD, sluter avtal i bolagets namn före registreringen, blir avtalet ogiltigt eftersom bolaget vid den tiden inte kan förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter. Med hänsyn till motparten i avtalet har lagstiftaren valt en annan metod.¹¹ 2 kap. 13 § ABL stadgar att den som före registreringen handlat på bolagets vägnar och därmed ådragit bolaget förpliktelser, svarar solidariskt med bolaget för sådana förpliktelser. Den/de som har deltagit i åtgärden eller beslutet ansvarar på motsvarande sätt.¹²

I fall då en förpliktelse har tillkommit efter att bolaget bildats, vid konstituerande bolagsstämma, men innan dess att bolaget har registrerats, så övergår

⁹ Arlebäck; Från ägarmakt under ansvar till företagsledarmakt u p a - En studie över maktförskjutningen hos tre svenska verkstadsaktiebolag, 1995, s. 128.

¹⁰ Ibid. s. 142.

¹¹ Rodhe; Aktiebolagsrätt, 20:e uppl, 2002, s. 32.

¹² Brocker och Grapatin; a. a. 1996, s. 13.

ansvaret för förpliktelsen på bolaget i och med registreringen.¹³ Det medför inte bara att bolaget nu blir bundet av förpliktelsen, utan även att det personliga ansvaret för förpliktelsen upphör. Detta gäller under förutsättning att åtagandet följer av stiftelseurkunden eller har tillkommit efter det att bolaget bildades genom åtgärd som vidtagits av behörig företrädare, d.v.s. av personer i sådan ställning att de skulle vara behöriga att teckna bolagets firma om registrering hade skett, alltså styrelsen, VD eller särskild firmatecknare. Förpliktelse som har ingåtts av en aktieägare eller stiftare binder inte bolaget på detta sätt, såvida denna inte ingår i kretsen av ovannämnda behöriga personer.¹⁴ Av 2 kap. 13 § 3 st följer att part som ingått avtal med bolaget och som vid avtalets ingående utgick ifrån att bolaget var registrerat men sedan upptäcker att så inte var fallet, äger rätt att frånträda avtalet. Det måste i sådana fall ske före det att bolaget registreras. Av samma lagrum följer att avtalspart som från början hade vetskap om att bolaget inte var registrerat kan också träda ifrån avtalet i de fall ansökan om registrering inte görs i tid eller i de fall där ansökan om registrering avslås. Följden av dessa regler blir bl.a. att om inte motparten frånträder avtalet kvarstår det personliga ansvaret för den som i bolagets namn ingått förbindelsen i fråga, dels om bolaget inte registreras och dels om avtal slutits av person som vid registreringen inte är behörig företrädare för bolaget.¹⁵

Answarets innebörd

Tanken med regeln i 2 kap. 13 § ABL är att sätta press på envar som har aktiv befattning med bolag under bildningsprocessen. Däri ligger att ingen bör påbörja ett bolags rörelse innan registrering har skett, eller åtminstone påskynda handläggningen för registreringen av bolaget. Regeln medför att det kan straffa sig att betrakta bolagsregistreringen som en obetydlig formalitet, speciellt i de fall där registreringsåtgärder av någon anledning inte fullgörs.¹⁶

Det personliga ansvaret kan innebära ett fullgörande av prestation som grundar sig på ett avtal, men det kan även avse en skyldighet att återställa mottagen prestation eller en skyldighet att till motparten utge ersättning för skada som uppstått till följd av att avtalet inte har genomförts.¹⁷

3.2.2 Förpliktelser sedan likvidationsplikt har inträtt

Allmänt

¹³ Oppenheimer m.fl.; a. a. 2003, s. 93-94.

¹⁴ Rodhe; Aktiebolagsrätt, 2002, s. 32-33.

¹⁵ Ibid. s. 33.

¹⁶ Ibid. s. 32.

¹⁷ Brocker och Grapatin; a. a. 1996, s. 14.

Personligt betalningsansvar till följd av avsteg från reglerna i ABL 13 kap. 12 § är det vanligast förekommande beträffande ansvarsfrågor i ABL.¹⁸ Av den anledningen behandlas detta ansvar något utförligare än de övriga typer av ansvar i ämnet som kan göras gällande.

ABL:s 13:e kapitel rörande likvidation av aktiebolag fick i januari 2002 ett nytt innehåll. Den nya lagtexten innebar inte några stora nyheter, men lagtexten tillsammans med motiveringarna i propositionen¹⁹ preciserar viktiga problemställningar och tolkningar, vilka tidigare inte varit helt klarlagda.²⁰ Reglerna rörande likvidation vilka berörs nedan är av tvångsmässig karaktär. Det skall dock framhållas att ett aktiebolag även kan träda i likvidation på frivillig grund, 13 kap. 1-8 §§ ABL.

Syftet med kravet att ett aktiebolag måste ha ett aktiekapital på minst 100.000 kronor (privat) respektive minst 500.000 kronor (publikt) är att aktiekapitalet skall utgöra en grundgaranti för uppkommande skulder och förpliktelser i bolaget. För att vidmakthålla skyddet finns det i ABL regler om när ett aktiebolag skall träda i likvidation. (Se bilaga A). Styrelsen och aktieägare kan drabbas av personligt betalningsansvar om de inte följer de handlingsregler som finns beträffande likvidationsplikt.²¹ I två situationer är styrelsen enligt 13 kap. 12 § ABL skyldig att genast upprätta en kontrollbalansräkning:

- 1) När styrelsen har skäl att anta att bolagets egna kapital understiger hälften av det registrerade aktiekapitalet.
- 2) Då det i samband med en utmätning har visat sig att det enligt 4 kap. Utsökningsbalken saknas utmättningsbara tillgångar i bolaget.

Då styrelsen upprättar kontrollbalansräkningen ansvarar den för att tillgångarna värderats till dess korrekta värde.²² Därefter skall styrelsen låta bolagets revisor granska kontrollbalansräkningen, 13 kap. 12 § ABL. Genom kontrollbalansräkningen kan storleken på det egna kapitalet fastställas. Om balansräkningen visar att det egna kapitalet understiger hälften av det registrerade aktiekapitalet, skall styrelsen snarast möjligt hänskjuta frågan till bolagsstämman om bolaget skall träda i likvidation eller ej. Nämda bolagsstämman kallas för den första kontrollstämman, 13 kap. 14 § ABL. Stämman kan besluta om omedelbar likvidation eller om att fortsätta verksamheten. Om stämman beslutar att bolaget inte skall likvideras utan skall fortsätta sin verksamhet har bolaget en åtta månaders rådrumsfrist för att återställa bolagets egna kapital till minst motsvarande det registrerade aktiekapitalet, 13 kap. 15 § ABL. Därefter skall enligt nämnda lagrum en ny bolagsstämman,

¹⁸ Blomberg och Oppenheimer; Verksam i Aktiebolag- med personligt betalningsansvar! Vad VD, styrelseledamot och aktieägare bör känna till, 1996, s. 6.

¹⁹ Prop. 2000/01:150.

²⁰ Blomberg och Oppenheimer; Dåliga affärer och aktiebolagslagen, Balans nr 3/2002, s. 20.

²¹ Folkesson; Företag i ekonomisk kris - En inblick i insolvens juridiken, 2002, s. 89.

²² Löfgren; Personligt ansvar vid likvidationsplikt, olovlig vinstutdelning, företrädaransvar m.m. 1992, s. 33.

den s.k. andra kontrollstämman ta ställning till nästa kontrollbalansräkning. Om den nya kontrollbalansräkningen då visar att det egna kapitalet når upp till minst det registrerade aktiekapitalet behöver bolaget inte likvideras, 13 kap. 16 § ABL. Om kontrollbalansräkningen visar att kapitalet inte är återställt skall styrelsen, om bolagsstämman inte beslutar att bolaget skall träda i likvidation, hos rätten ansöka om att bolaget skall likvideras, 13 kap. 16 § ABL.

Av formuleringen i ABL 13 kap. 12 § ”så snart det finns skäl att anta”, följer att styrelsen omedelbart måste handla så snart det finns misstanke om att bolagets egna kapital understiger den s.k. kritiska gränsen. Således kan styrelsen inte förhålla sig passiv till dess att den fått vetskap om att bolagets eget kapital understiger hälften av det registrerade aktiekapitalet.²³ Detta har även uttalats i NJA 1988 s 620. Rättsfallet utgör dock ett exempel på när personligt betalningsansvar inte ålades. Målet gällde tillämpningen av dåvarande 13 kap. 2 § ABL numera 13 kap. 12 §. Tolkningen av paragrafens lydelse ”Så snart det finns skäl att anta” klargjordes i rättsfallet. Heléns Rör AB stämde styrelseledamöterna i Snabbhaks AB beträffande personligt betalningsansvar för obetalda fordringar. Heléns rör AB hävdade att bestämmelserna i dåvarande 13 kap. 2 § ABL skulle tolkas som att en tillräcklig förutsättning för skyldighet att upprätta kontrollbalansräkning är att det finns skäl att anta att aktiekapitalet underskrider den kritiska gränsen; därutöver saknar bolagets faktiska ställning i princip betydelse för uppkomsten av betalningsansvaret. Av fallet kan man utläsa två omständigheter som låg till grund för HD:s ansvarsbedömning; försummelse av handlingsplikt och faktisk kapitalbrist. HD ansåg att styrelsen inte kan förhålla sig passiv till dess den fått kunskap om att den kritiska gränsen underskridits. Styrelsen måste vidta åtgärder redan när styrelsen har kännedom om att bolagets ekonomi försämrats och misstanke finns att aktiekapitalet har gått förlorat under den kritiska gränsen, d.v.s. enligt lagens dåvarande lydelse till mer än två tredjedelar. Däremot kan bestämmelsen i 13 kap. 2 § ABL enligt HD inte rimligtvis innebära att betalningsansvar skulle uppkomma även i de situationer då bolagets egna kapital inte kan anses ha faktiskt underskridit den kritiska gränsen.²⁴ Snabbhaks styrelse ålades därför inte något ansvar.

För att undvika kapitalbrist som leder till att nämnda åtgärder enligt 13 kap. ABL måste vidtagas, kan bolaget försöka tillföra bolaget mer kapital. Exempel på åtgärder är koncernbidrag eller tillskott genom betalning eller avstående från fordran. För tillskott och avstående finns vissa särskilda förutsättningar. Vidare kan en kapitaltäckningsgaranti till förmån för bolaget utfärdas av aktieägare eller annan. Garantin medför att man i förväg säkrar att ett bolags egna kapital minst kommer att vara av viss storlek.²⁵

Ett betalningsansvar liknande det i 13 kap. 17 § ABL finns i 8 kap. 12 § ÅRL. Bestämmelsen ålägger styrelseledamöter och VD ett solidariskt betal-

²³ Bergström och Samuelsson; a. a. 1997, s. 180.

²⁴ NJA 1988 s 620, s. 642-643.

²⁵ Blomberg och Oppenheimer; Dåliga affärer och aktiebolagslagen, 2002, s. 25.

ningsansvar för uppkommande förpliktelser, om de försummar sin skyldighet att sända in årsredovisningen och revisionsberättelsen till registreringsmyndigheten.

Answarets innebörd

I de fall styrelseledamöterna underlåter att upprätta en kontrollbalansräkning när det finns skäl att anta att det föreligger kapitalbrist, svarar de solidariskt för de förpliktelser som uppkommer för bolaget. Det solidariska ansvaret för styrelsens ledamöter rörande de förpliktelser som uppkommer för bolaget gäller under den tid som underlåtenheten kvarstår, 13 kap. 17 § ABL. Det personliga ansvaret är detsamma om styrelseledamöterna låter bli att sammankalla till en första kontrollstämma som när de låter bli att hos rätten ansöka om likvidation efter den andra kontrollstämman där bolagsstämman inte fattat beslut om nödvändiga åtgärder för bolaget.²⁶ Med formuleringen ”de förpliktelser som uppkommer för bolaget” menas att styrelseledamöter eller en aktieägare aldrig kan drabbas av något personligt betalningsansvar för gamla skulder som finns i bolaget.²⁷ Enligt lagtexten omfattas de förpliktelser som uppkommer för bolaget under den tid som underlåtenheten består, d.v.s. de nya förpliktelser som uppkommer efter det att underlåtenheten skett.²⁸

En styrelseledamots ansvar kan liknas vid ett presumtionsansvar, d.v.s. ledamoten undgår ansvar om denne kan visa att underlåtenheten att fullgöra sina skyldigheter i denna situation inte beror på försumlighet från hans sida, 13 kap. 17 § ABL. Den enskilde styrelseledamoten åläggs bevisbördan för att visa att han inte har förfarit försumligt.²⁹ Förpliktelser som uppstår efter att ansökan om likvidation har gjorts hos rätten samt förpliktelser som uppstår efter beslut om likvidation omfattas inte av det personliga betalningsansvaret, 13 kap. 19 § st ABL.

En enskild styrelseledamot torde för egen del kunna avbryta en påbörjad ansvarsperiod för styrelsen genom att vidta vissa åtgärder enligt ABL, t.ex. genom att kalla till styrelsemöte för diskussion om att eventuellt upprätta eller framlägga kontrollbalansräkning. När likvidationsplikten väl har inträtt för bolaget torde ett eventuellt ansvar endast kunna avbrytas genom att styrelseledamoten hos tingsrätten begär att bolaget skall träda i likvidation. En annan möjlighet torde vara att på bolagsstämman lägga fram en av revisorn granskad kontrollbalansräkning som visar ett intakt aktiekapital.³⁰

Ansvaret omfattar även enligt 13 kap. 17 § ABL andra personer som har vetskap om att styrelsen underlåter att göra det som krävs enligt första stycket, d.v.s. upprätta kontrollbalansräkning o.s.v. och som ändå handlar på

²⁶ Folkesson; a. a. 2002, s. 94-95.

²⁷ Ibid. s. 95.

²⁸ För vidare läsning se Oppenheimer m.fl. a. a. s. 58-61.

²⁹ Dahlgren och Moberg; a. a. 1990, s. 40.

³⁰ Blomberg och Oppenheimer; Dåliga affärer och aktiebolagslagen, 2002, s. 24.

bolagets vägnar. "Andra" personer avser VD eller särskild firmatecknare men även aktieägare kan alltså komma att svara solidariskt med styrelseledamöter om aktieägare med vetskap om likvidationsplikt deltar i beslut om fortsatt verksamhet vid den andra kontrollstämman, 13 kap. 18 § ABL.³¹

Konkursförvaltare är enligt 7 kap. 15 § p 4 KonkL skyldig att i sin förvaltarberättelse ta ställning till om styrelsen i bolaget har följt reglerna i 13 kap. 12 § ABL. Det åligger konkursförvaltaren att avgöra vid vilken tidpunkt som skyldighet att upprätta kontrollbalansräkning inträdde, 7 kap. 15 § p 4 KonkL. För borgenärs del torde denna uppgiftsskyldighet för konkursförvaltare resultera i att det underlättar för dem att kräva styrelsen på personligt betalningsansvar.³² Om konkursförvaltaren fastställer att kontrollbalansräkningen har upprättats för sent och att reglerna i 13 kap. 12 § ABL inte har följts så kan en styrelseledamot eller VD enligt samma lagrum, endast undgå ansvar om han visar att underlåtenheten inte beror på försumelse från hans sida.

Sammanfattningsvis kan styrelseledamöter m.fl. åläggas personligt betalningsansvar om inte styrelsen i tid:

- 1) Upprättar och låter bolagets revisor granska kontrollbalansräkningen.
- 2) Sammankallar till en första kontrollstämma.
- 3) Ansöker om likvidation hos rätten efter rådruksfristen.³³

Se Bilaga A.

3.2.3 Skatter och avgifter

Allmänt

Den grundläggande principen i aktiebolagsrätten om aktieägares frihet från personligt ansvar för bolagets förpliktelser, upprätthålls även gällande bolagets skatter och avgifter. Dock kan företrädare för juridisk person i vissa situationer åläggas ett personligt betalningsansvar enligt skatterättsliga författningar.³⁴ Målet med skattereglerna är att försöka få alla skattskyldiga att ansvara för att skatterna betalas och för att det sker i rätt tid.³⁵ Reglerna om företrädaransvar gör det möjligt för staten att få frågan om företrädares ansvar prövad i tvistemålsprocess om det visar sig att ett bolag inte inbetalat skatten med rätt belopp och i rätt ordning.³⁶ Företrädaransvar kan aktualiseras genom ansvarsreglerna i Skattebetalningslagen (1997:483) och även genom reglerna i ABL 13 kap. 17-19 §§ i de fall då styrelsen m.fl. underlåtit

³¹ Andersson, Johansson och Skog; Aktiebolagslagen - En kommentar, del 2, 2000, s. 13:13.

³² Folkesson; a. a. 2002, s. 98.

³³ Oppenheimer m.fl; a. a. 2003, s. 20.

³⁴ Bocker och Grapatin; a. a. 1996, s. 20.

³⁵ Blix m.fl; Att ansvara vid akut eller befarad kris, skriftserien nr 14/1992, s. 31.

³⁶ Bocker och Grapatin; a. a. 1996, s. 20.

att följa de lagregler som finns om att t.ex. upprätta kontrollbalansräkning. Som skatteborgenär kan staten välja lagrum om ansvar skall göras gällande enligt både ABL och SBL.³⁷

Personligt betalningsansvar för obetalda skatter gäller numera inom ramen för det s.k. skattekontosystemet och det underskott som kan uppstå på bolagets skattekonto. Detta ger staten möjlighet att, förutom de sedan tidigare gällande bestämmelserna för betalning av preliminärskatt, arbetsgivaravgifter, mervärdeskatt samt vissa punktskatter, även ålägga företrädarna för den juridiska personen ansvar för dess inkomstskatter samt räntor som är hänförliga till huvudfordringen.³⁸

Tidigare lagstiftning

Före det att reglerna om företrädaransvar 1968 infördes i Uppbördslagen (1953:272) var det relativt svårt att ålägga en företrädare för aktiebolag eller annan juridisk person personligt ansvar för skatt som inte redovisats.³⁹ Innan SBL:s införande 1997 kunde en företrädare för ett aktiebolag eller en juridisk person enligt UBL, lag (1968:430) om mervärdeskatt och lag (1984:668) om uppörd av socialavgifter från arbetsgivare bli betalningsansvarig tillsammans med den juridiska personen för skatter dock enbart under den förutsättningen att företrädaren underlåtit betalningen uppsåtligt eller av grov oaktsamhet. I SBL gavs bestämmelserna i UBL, ML och USAL ett annat uttryck än tidigare. Rekvisiten uppsåt och grov oaktsamhet togs bort. Enligt reglerna i 1997 års SBL 12 kap. 6 § var det företrädarens uppgift att visa att denne inte haft sådan insikt att han haft anledning att räkna med att skatten inte skulle kunna betalas i rätt tid. Det innebar att bevisbördan lades på företrädaren istället för på det allmänna.⁴⁰ Företrädaren kunde dock enligt samma lagrum andra stycket, undgå betalningsansvar om det före det att skatten skulle ha betalats, hade vidtagits sådana åtgärder som krävs för att få till stånd en samlad avveckling av den juridiska personens skulder med hänsyn till samtliga borgenärens intressen.

Den ändrade lydelsen av företrädaransvaret kritiserades från olika håll för att de subjektiva rekvisiten hade tagits bort och att ändringen medförde en skärpning av betalningsansvaret.⁴¹ I NJA 2000 s 132 som gällde ställföreträdaransvar uttalade sig HD om formuleringen i SBL. HD ansåg det finnas skillnader mellan bestämmelserna i UBL och SBL gällande företrädaransvaret. Befrielsen från ansvar som kan bli aktuellt om tillräckliga åtgärder har vidtagits för en samlad avveckling av skulderna med hänsyn till samtliga borgenärens intressen, har enligt HD fått karaktären av undantag från företrädarens principiella betalningsansvar. Undantaget omfattar endast en del

³⁷ Oppenheimer m.fl.; a. a. 2003, s. 73.

³⁸ Ibid. s. 340.

³⁹ SOU 2002:8, s. 61.

⁴⁰ Nyquist; Förslaget om företrädaransvar - En positiv återställare, Balans nr 5, 2002, s. 13

⁴¹ Ibid. s. 38.

av de situationer i vilka en företrädare enligt UBL kunde anses ha handlat utan uppsåt eller grov oaktsamhet. HD var av uppfattningen att formuleringen i 12 kap. 6 § SBL tyder på en viss skärpning av ansvaret. Trots att det i förarbetena till lagregeln har uttalats att det inte förelåg något syfte att göra någon saklig förändring genom den nya formuleringen, kan det enligt HD tänkas att den i praktiken kommer att medföra att företrädare för juridiska personer blir betalningsskyldiga i större utsträckning än tidigare.⁴²

Ny lagstiftning

Den 1 januari 2004 träder nya regler om företrädaransvar ikraft. Reglerna medför att företrädaransvarsreglerna återställs till det som gällde innan november 1997 då SBL infördes. De subjektiva rekviriten uppsåt eller grov oaktsamhet återinförs i lagen. Bevisbördan kommer att återföras till det allmänna som skall visa att företrädaren har handlat uppsåtligt eller av grov oaktsamhet.⁴³ Om det finns särskilda skäl, kan företrädaren helt eller delvis befrias från betalningsskyldigheten.⁴⁴ Företrädaransvaret aktualiseras alltså till följd av en underlåtenhet att betala en skatt eller avgift i rätt tid eller ordning.

Vem anses som företrädare?

Det finns ingen i lag reglerad definition av vem som skall betraktas som företrädare för en juridisk person. Emellertid anses i regel bolagets styrelse och/eller dess VD vara företrädare för aktiebolaget. Det har varit speciellt vanligt att en VD med ägarintresse i bolaget har blivit föremål för statens krav avseende obetalda skatter, avgifter etc. men ansvar kan även aktualiseras för den som endast är aktieägare om denne kan anses som företrädare för ett bolag. Sådan är situationen om aktieägaren rent faktiskt leder eller påverkar bolaget och dess ekonomi. Aktieägare som har den verkliga makten i ett aktiebolag är under sådant förhållande att anse som företrädare för bolaget och kan till följd därav åläggas ett personligt betalningsansvar för vissa skatter och avgifter. Hur stor andel av röstetalet i bolaget som innehas av ifrågavarande person har inte någon betydelse i frågan. Däremot kan en majoritetsandel ofta vara en förutsättning för att en aktieägare skall kunna er hålla det inflytande som är nödvändigt för ett utövande av den verkliga makten.⁴⁵

Såvitt avser ansvar för obetalda skatter kan samtliga styrelseledamöter bli betalningsskyldiga för ett bolags obetalda skatter. Styrelseledamot kan ej undgå ansvar med hänvisning till att uppdraget som styrelseledamot enbart var av formell beskaffenhet. Trots att en styrelseledamot inte har haft att svara för löpande inbetalningar är det tillräckligt att styrelseledamoten har

⁴² NJA 2000 s. 132, s. 134.

⁴³ 12 kap 6 § SBL, Lag 2003:747.

⁴⁴ 12 kap 6 b § SBL, Lag 2003:747.

⁴⁵ Brocker och Grapatin; a. a. 1996, s. 20-21.

haft misstanke om att inbetalningarna inte har skötts korrekt och att denne inte undersöker detta för att ansvar kan komma att aktualiseras. Betalningsyrkande kan alltså i princip riktas mot alla i styrelsen men i praktiken är det vanligast att den eller de styrelseledamöter som har haft ägarintresse och ett bestämmande inflytande i bolaget får bära ansvaret.⁴⁶ I första hand pekar alltså lagstiftaren ut de legala företrädarna, d.v.s. styrelse och VD, i praxis har det dock förekommit att även vissa andra ålagts betalningsansvar.⁴⁷

3.2.4 Advokataktiebolag

Allmänt

Fram till år 1977 gällde i Sverige ett förbud att driva advokatrörelse i aktiebolagsform. Regleringen motiverades med att advokatens personliga ansvar gentemot klienterna ovillkorligen måste upprätthållas. För att bibehålla advokaters personliga ansvar men samtidigt ge advokater möjlighet att bedriva verksamhet i aktiebolag infördes en regel om solidariskt ansvar för bolagets förpliktelser gentemot klienterna.⁴⁸ Regler om ansvar för advokatverksamhet finns i 1 kap. 1 § 2 st ABL. Bestämmelsen ålägger aktieägare i ett advokataktiebolag ett solidariskt ansvar tillsammans med bolaget för sådana förpliktelser mot klienter, som aktieägaren har ådragit sig under tiden som delägare i bolaget. Emellertid avser ansvaret endast förpliktelser som har uppkommit för tid efter det att aktierna har förvärvats men innan de har överlåtit vidare.⁴⁹ I advokatverksamhet som bedrivs i bolagsform får endast advokat vara delägare eller bolagsman, om inte Advokatsamfundets styrelse medger undantag, Rättegångsbalken (1942:740) 8 kap. 4 § 2 st.

Ansvarets innebörd

Regeln i ABL 1 kap. 1 § 2 st ABL är tvingande och innebär att en klient kan vända sig direkt mot en delägare och kräva betalning för sin fordran varför denne ej först behöver vända sig till bolaget.⁵⁰ I februari 1997 tillsattes en kommitté, Advokatkommittén, för att b.l.a. göra en översyn av advokatverksamheten och däri även undersöka om regleringen av ansvaret för delägars förpliktelser i aktiebolag som driver advokatverksamhet borde ändras. Advokatkommittén uttalade sig om att bestämmelsen tillgodoser klientens ekonomiska skydd mer än vad som är nödvändigt. Bestämmelsen innebär att inte endast den delägare som är ansvarig för ärendet utan alla andra aktieägare i aktiebolaget har ett personligt ansvar. De övriga aktieägarna behöver således inte ha haft något med ärendet att göra för att drabbas av personligt ansvar. Kommittén ansåg att det ur klientens synvinkel är tillräckligt att den

⁴⁶ Blix m.fl; a. a. 1992, s. 31-32.

⁴⁷ Löfgren, a. a. 1992, s. 88.

⁴⁸ SOU 1999:31, s. 149.

⁴⁹ Kedner och Roos; Aktiebolagslagen del 1 med kommentarer, 5:e uppl, 1995, s. 16.

⁵⁰ SOU 1999:31, s. 149.

eller de delägare som är ansvariga för uppdraget bär ansvaret.⁵¹ Enligt bestämmelsens nuvarande utformning betyder detta att en aktieägare i ett advokataktiebolag har samma slags ansvar mot bolagets klienter som en bolagsman har i ett handelsbolag.

I praktiken utgör bestämmelsen i 1 kap. 1 § 2 st ABL ett viktigt undantag från grundprincipen om att aktieägare inte svarar personligen för bolagets förpliktelser.⁵² Införandet av denna bestämmelse avseende aktieägare i advokataktiebolag innebar ett begränsat genombrott i principen om att aktieägare inte svarar för bolagets förpliktelser.⁵³

3.2.5 Avslutande kommentar

För att undgå risk för personligt betalningsansvar krävs det kunskap om bestämmelserna i ABL. Särskilt viktigt att känna till är stadgandet i 13 kap. 12 § ABL och vilka åtgärder som måste vidtagas när kapitalbrist uppstår i ett aktiebolag. Genom att löpande utföra kontroller av bolagets ekonomiska status kan bolagets ledning och revisor förvissa sig om att bolagets verksamhet bedrivs på ett oantastligt sätt. En enkel kontrollåtgärd som kan utföras av dem som hör till kretsen av personligt betalningsansvariga, är att kontrollera att bolagets skatter löpande betalas. Om skatter inte betalas i rätt tid eller med för lågt belopp utgör detta en allvarlig varning om att bolaget är på väg mot en obeståndssituation. En ytterligare kontrollåtgärd är att löpande undersöka bolagets tillgodohavande i bank. En god likviditet är oftast ett tecken på en god ekonomisk situation. För den okunnige personen med personligt betalningsansvar kan en lämplig åtgärd vara att genomdriva ett beslut innebärande att bolagets revisor varje månad eller kvartal avger en enkel rapport om hur bolagets ekonomiska status ser ut. Ju tidigare en räddningsåtgärd sätts in ju bättre är det inte minst i fråga om personligt betalningsansvar.

3.3 Indirekt ansvar

3.3.1 Tillskottsplikt vid aktieteckning till underkurs

Allmänt

Vid bolagsbildning gäller enligt 2 kap. 2 § 1 st ABL att betalningen vid aktieteckningen inte får ske till underkurs, d.v.s. betalningen får inte understiga aktiens nominella belopp. Reglerna gäller i princip även för nyemission, se 4 kap. 1-15 §§ ABL. I andra stycket i 2 kap. 2 § i ABL föreskrivs att om aktie tecknas med villkor som strider mot första stycket skall det nominella beloppet ändå betalas. Det innebär att aktietecknaren under alla omständigheter svarar för att värdet är riktigt och uppgår till det nominella

⁵¹ Ibid, s. 178.

⁵² Bocker och Grapatin; a. a. 1996, s. 11.

⁵³ SOU 2001:1 s. 280.

heter svarar för att värdet är riktigt och uppgår till det nominella beloppet av de aktier som skall betalas. Om det således i efterhand framkommer att värdet av apportegendomen understeg det nominella beloppet av motsvarande aktier, kan aktietecknaren åläggas att tillskjuta resterande belopp. Tillskottskapitalet kan betalas till bolaget antingen med pengar eller genom att ytterligare apportegendom tillförs, 2 kap. 2 § 1 st ABL. Om det vid bolagsbildningen inte tillförs tillgångar som uppgår till minst aktiekapitalets fulla belopp så kan en bolagsbildning inte komma till stånd.⁵⁴

Ansvarets innebörd

Tillskottsplikten innebär en skyldighet att betala in hela det nominella beloppet om aktieteckning har skett till underkurs, 2 kap. 2 § 1 st ABL. Aktieägarens ansvar innebär dock inte någon skyldighet att täcka en eventuell överkurs. Aktietecknarens ansvar att betala resterande belopp kan snarare liknas vid en tillskottsplikt än en skadeståndsskyldighet. Betalningsskyldigheten som åligger aktietecknare är ovillkorlig, d.v.s. det är ointressant om det föreligger uppsåt eller oaktsamhet hos aktietecknaren. Ett visst ansvar för apportegendomens värde åligger även aktieägare. Detta ansvar sträcker sig dock inte lika långt som det ansvar som åligger stiftare. En aktieägare kan åläggas att tillskjuta resterande belopp om det visar sig att apportegendomens värde understiger det nominella beloppet av motsvarande aktier.⁵⁵

3.3.2 Olovlig vinstutdelning

Allmänt

Till följd av huvudregeln att aktieägare inte har något personligt ansvar för bolagets skulder, får borgenärerna primärt söka sig till bolagets tillgångar. Det är därför viktigt att bolagets tillgångar kan bindas i bolaget och inte disponeras fritt av aktieägarna. Utdelning till aktieägare får endast ske enligt lagens olika bestämmelser om vinstutdelning, förvärv av egna aktier, utbetalning vid nedsättning av aktiekapitalet, reservfonden eller överkursfonden och utskiftning vid bolagets likvidation, 12 kap. 1 § ABL. Regler om högsta tillåtna utdelning finns i 12 kap. 2 § ABL. Bestämmelsen innebär i huvudsak att bolaget inte får dela ut mer än vad som utgör fritt eget kapital enligt fastställd balansräkning. Beslut om vinstutdelning fattas av bolagsstämman, 12 kap. 3 § ABL. Stämman får dock inte fatta beslut om högre utdelning än vad styrelsen har föreslagit eller godkänt, 12 kap. 3 § ABL. Styrelsen anses nämligen vara bättre lämpad än aktieägarna att ta ansvar för bolagets konsolidering och utveckling.⁵⁶

⁵⁴ Rodhe; Aktiebolagsrätt, 2002, s. 35.

⁵⁵ Ibid. s. 42.

⁵⁶ Bökmark och Svensson; Aktiebolagslagen - Kommentar och lagtexter, 13:e uppl, 1996, s 160.

Answarets innebörd

Konsekvensen av en otillåten utdelning av bolagets tillgångar är att mottagaren skall återbära vad han har uppburit plus ränta enligt räntelagen. Detta följer av 12 kap. 5 § 1 st. Om utdelning har skett som öppen vinstutdelning och mottagaren var i god tro skall det enligt samma lagrum inte ske någon återbäring. Mottagaren är endast återbäringsskyldig om bolaget senare kan visa att mottagaren insåg eller bort inse att vinstutdelningen stred mot ABL. Styrelsens och VD:s eventuella medverkansansvar kan bli aktuellt i de fall de har medverkat i antingen beslut om utbetalning eller/och verkställande av det, men likaså om aktiviteten rör upprättande eller fastställande av den oriktiga balansräkning, som legat till grund för beslutet. De bär då ansvaret för brist som uppkommer vid återbäringen, 12 kap. 5 § ABL. Ansvaret kallas bristtäckningsansvar och för detta tillämpas skadeståndsreglerna i 15 kap. 1-6 §§. Det kan noteras att även en likvidator kan bli bristtäckningsansvarig enligt 13 kap. 29 § ABL. En mer vidsträckt skadeståndskyldighet torde dock gälla dem som medverkat till en förtäckt vinstutdelning.⁵⁷

Även en utomstående som medverkat till eller på något sett haft del i en olovlig utdelning, kan göras ersättningsskyldig med en analog tillämpning av 12 kap. 5 § 2 st ABL. I NJA 1997 s 418 uttalade HD att den som i själva verket framstår som den bestämmande i bolaget, utan att formellt ingå i ett sådant bolagsorgan som avses i 15 kap. 1-3 §§, bör jämföras med en person med organställning. I fall där någon skadar ett intresse som skall skyddas av reglerna i 12 kap. ABL genom att medverka till en olovlig utdelning t.ex. i samförstånd med den som själv blir återbäringsskyldig, torde vederbörande bära ansvaret genom en analog tillämpning av bestämmelsen i 12 kap. 5 § 2 st ABL. Enligt HD uppställs det inte något krav på att den som medverkat också erhållit något själv av det som olovligen utbetalats från bolaget.⁵⁸ Ansvarskategorin ”den som i själva verket framstår som bestämmande”, syftar på s.k. shadow director eller avseende aktieägare, shadow shareholder. Personer som de facto är engagerade i förvaltningen av ett aktiebolag eller har inflytande över verksamheten kan alltså åläggas ansvar genom en analog tillämpning av 12 kap. 5 § ABL. Exempel på sådana personer är koncernchef, adjungerad styrelseledamot, de facto styrelseledamot eller VD men även personer utanför bolaget som t.ex. kreditgivare, eller annan som mer eller mindre dikterar besluten i bolaget.⁵⁹

3.3.3 Återvinning i konkurs

Allmänt

Reglerna i 4 kap. KonkL ger ett aktiebolags konkursbo möjlighet att i vissa situationer kräva återgång eller ekonomisk gottgörelse för transaktioner som

⁵⁷ Bökmark och Svensson; a. a. 1996, s. 164.

⁵⁸ NJA 1997 s 418, s. 452.

⁵⁹ Andersson; Kapitalskyddet i aktiebolag, 4:e uppl, 2002, s. 133.

har lett till nackdel för borgenärer eller som gynnat någon av fordringsägarna på bekostnad av övriga borgenärer.⁶⁰ Om en rättshandling har utförts inom den s.k. återvinningsfristen medför återvinningsreglerna att rättshandlingen kan bli åtkomlig för konkursboet. Återvinningsfristen är längre om transaktionen har skett till närstående. Som närstående räknas bl.a. den som har en väsentlig gemenskap med aktiebolaget, men även andra fysiska och juridiska personer omfattas av begreppet enligt bestämmelserna i 4 kap. 3 § KonkL. Vid transaktioner mellan moder- och dotterbolag medför detta att de utökade tidsfristerna blir tillämpliga i dessa fall. Det framgår av samma lagrum att även aktieägare och företagsledningen innefattas i begreppet närstående. För att de förlängda tidsfristerna skall tillämpas på transaktioner där det inte föreligger något koncernförhållande fordras det att aktieägaren har ett aktieinnehav på minst en tredjedel av aktierna i gäldenärsbolaget.⁶¹

Ansvarets innebörd

Återvinningsreglerna betyder inte att aktieägaren skall svara för dotterbolagets förpliktelser utan endast att aktieägaren skall återbära vad denne på ett oegentligt sätt erhållit före konkursbeslutet genom vissa klandervärda transaktioner med bolaget.⁶²

3.3.4 Avslutande kommentar

I praktiken torde det vara viktigt att en likvidator eller konkursförvaltare noggrant kontrollerar när obeståndstidpunkten inträdde samt att historiska transaktioner mellan bolaget och "bolagets närstående" har skett på ett korrekt sätt och till korrekta värden. Om det föreligger brister i något avseende kommer återbetalningsansvaret att aktualiseras.

Förutom de lagreglerade ansvarssituationerna kan personligt betalningsansvar åläggas den som givit bolagets fordringsägare anledning att tro att någon personligen skulle svara för framtida förpliktelser. T.ex. på grund av att denne uttryckligen genom tecknande av borgen, åtagit sig ett personligt ansvar eller genom konkludent handlande förmått någon tro att personligt ansvar förelåg. Den legala grunden för delägarnas bundenhet är i sådana fall av avtalsrättslig karaktär.⁶³ Tillämpning av reglerna om det personliga återbetalningsansvaret för styrelseledamot, VD eller aktieägare medför att bolaget främjas direkt samt att bolagets borgenärer gynnas indirekt.

⁶⁰ Moberg; a. a. s. 1998, s. 46.

⁶¹ Bocker och Grapatin; a. a. 1996, s. 28.

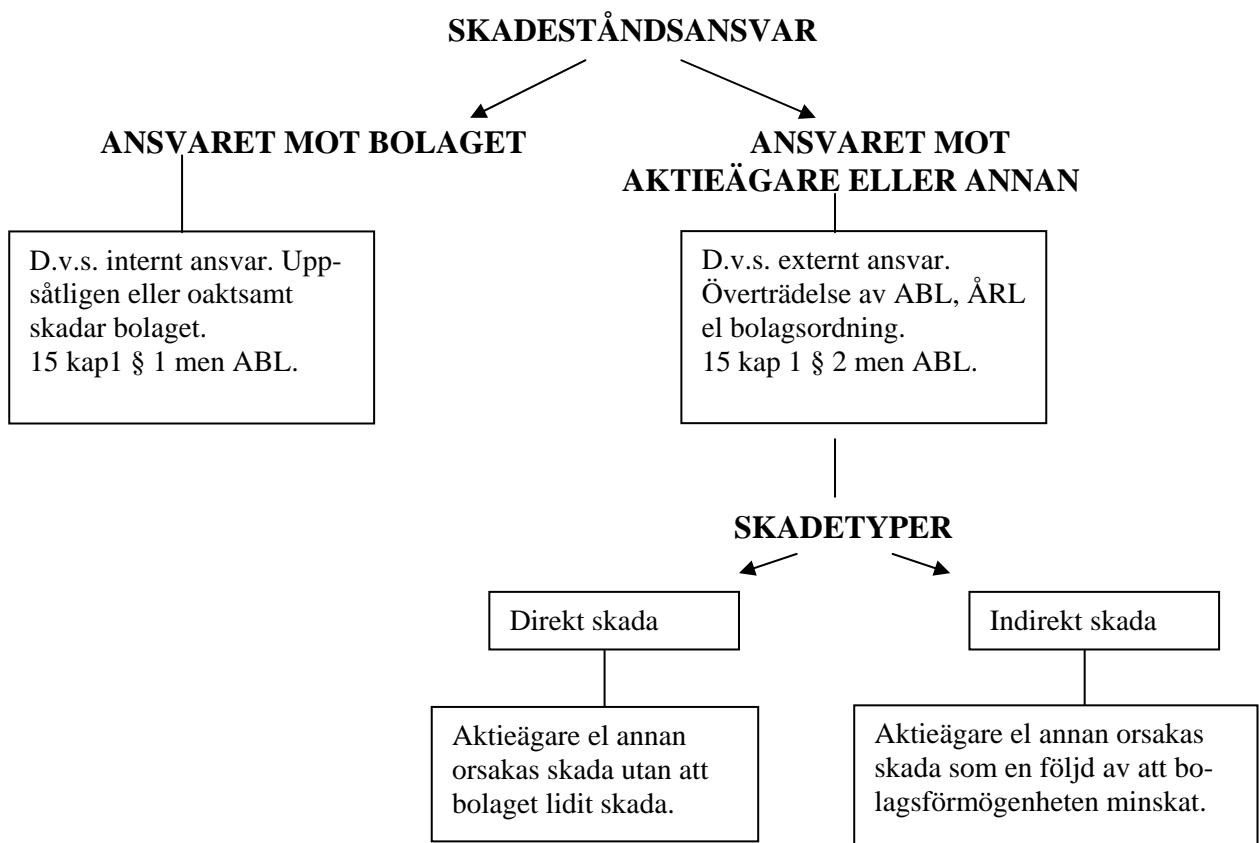
⁶² Moberg; a. a. 1996, s. 46.

⁶³ SOU 1987:59, s. 51.

4 Skadeståndsansvar

4.1 Inledning

Aktieägare och organledamöter kan bli ersättningsskyldiga för skada som de tillfogar bolaget, aktieägare eller annan, men även bolaget självt kan drabbas av skadeståndskyldighet. Reglerna om den juridiska personens ansvar saknas dock i ABL och härleds därför ur de allmänna skadeståndsbestämmelserna.⁶⁴ Avseende associationsrättsliga skadeståndsfrågor för bolagsfunktionärer och aktieägare finns särskilda skadeståndsregler i ABL. Enligt motiven till ABL ansågs särskilda bolagsrättsliga ansvarsregler vara nödvändiga då den allmänna skadeståndsrätten befunnits ofullständig. Som grund för en särskild associationsrättslig reglering av skadeståndsskyldigheten anfördes speciellt tredje mans skyddsbehov.⁶⁵ Bolagsledningens ansvar kan skiljas mellan dels ledningens ansvar gentemot bolaget (d.v.s. internt ansvar), och dels ledningens ansvar då den företräder bolaget utåt i förhållande till tredje man (d.v.s. externt ansvar).

⁶⁴ Se 2 kap 1 § SKL där det stadgas att var och en som uppsåtlig eller av vårdslöshet vållar person eller sakskada är i allmänhet ersättningsskyldig. Detsamma gäller den som genom brott vållar ren förmögenhetsskada, 2 kap 4 § SKL.

⁶⁵ SOU 1971:15, s. 351.

4.2 Ansvar gentemot bolaget

När aktiebolaget har orsakat skada uppstår frågan om vem som är skyldig att ersätta skadan. Av 15 kap. 1 § ABL följer att stiftare, styrelseledamot eller VD som vid fullgörande av sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget är skyldig att ersätta skadan. En styrelseledamot eller VD kan bli ansvarig för överträdelse av bestämmelser i ABL, ÅRL, eller bolagsordningen. Även åsidosättande av andra lagar eller rättsliga föreskrifter som berör en styrelseledamot eller VD torde kunna grunda skadeståndsansvar. Frågan om en bestämmelse i lag eller annan föreskrift ålägger styrelseledamot eller VD förpliktelse avgörs i varje enskilt fall i förhållande till föreskriftens innehåll.⁶⁶ En talan mot styrelseledamot eller VD kräver enligt 15 kap. 7 § ABL att stämman beslutat att sådant anspråk skall framställas, eller åtminstone att ansvarsfrihet inte har beviljats. Ett bolags verksamhet skall inte behöva störas av en lång tids ovisshet i frågan om bolagsledningen kan krävas på skadestånd på grund av tidigare vidtagna åtgärder i bolaget.⁶⁷ I allmänhet torde en talan mot en styrelseledamot eller VD framkalla osäkerhet om förhållanden i bolaget och därigenom störa dess verksamhet.⁶⁸ Av denna anledning finns det också särskilda tidsfrister att iakttaga för väckande av skadeståndstalan gentemot styrelseledamot, VD eller revisor, 15 kap. 10-12 §§ ABL.

VD i bolaget är främst ansvarig för åtgärder som han har vidtagit eller har underlåtit att vidta inom den löpande förvaltningen. VD kan även åläggas ansvar på grund av det sätt på vilket han har berett eller fördragit ärenden för styrelsen eller på grund av att han har underlåtit att för styrelsen lägga fram ärenden som det har ankommit på styrelsen att behandla.⁶⁹

4.3 Ansvar gentemot tredje man

Det externa ansvaret gäller skada som orsakats aktieägare eller någon annan. Med någon annan avses t.ex. anställda i bolaget, borgenärer och övriga avtalsparter.⁷⁰ Enligt andra meningen i 15 kap. 1 § ABL inträder ansvaret mot tredje man när styrelseledamot eller VD har försummat sina förpliktelser och därvid överträtt ABL, ÅRL eller bolagsordningen. Ansvaret mot tredje man är således mer begränsat än ansvaret mot bolaget där uppsåt eller oaktsamhet krävs för att ansvar skall kunna göras gällande.

I frågan beträffande bolagsledningens ansvar mot tredje man blir skillnaden mellan indirekt och direkt skada aktuell. Det externa ansvaret omfattar alltså frågan om aktieägare eller annan skall ha ersättning för skada som direkt har drabbat dem eller för skada som indirekt har drabbat dem genom att bolaget

⁶⁶ Prop. 1997/98:99, s. 186.

⁶⁷ Johansson; a. a. 2001, s. 344.

⁶⁸ Prop. 1997/98:99, s. 196.

⁶⁹ Ibid. s. 186-187.

⁷⁰ Brocker och Grapatin; a. a. s. 19.

har orsakats skada och därmed även indirekt aktieägare och tredjeman. I lagtexten i 15 kap. 1 § 2 st ABL görs det inte någon skillnad mellan direkt och indirekt skada. Dock är det tveksamt i vilken utsträckning en aktieägare kan yrka skadestånd p.g.a. indirekt skada.⁷¹

I NJA 2000 s 404 hade styrelsen i ett aktiebolag beslutat att flytta över all verksamhet i bolaget till ett annat bolag som ägdes av majoritetsaktieägaren. Därefter skulle all verksamhet i det förstnämnda bolaget upphöra. En minoritetsaktieägare i bolaget väckte skadeståndstalan mot styrelseledamöterna p.g.a. att han genom beslutet orsakats skada.⁷² HD ansåg att styrelsens beslut om att flytta över verksamheten stred mot bolagets verksamhetsföremål och bolagsordning. Beslutet ansågs ha gett majoritetsaktieägaren en otillbörlig fördel och att beslutet lett till nackdel för minoritetsaktieägaren. Enligt HD måste styrelseledamöterna ha insett att beslutet kunde orsaka minoritetsaktieägaren skada. De tre styrelseledamöterna ansågs skadeståndsskyldiga enligt 15 kap. 1 § ABL.⁷³ Av tillgänglig praxis kan dock förstås att domstolarnas tolerans är relativt hög när det gäller styrelsers beslutstagande i trängda situationer.⁷⁴

4.4 Aktieägares skadeståndsansvar

Aktieägare kan bli skadeståndsskyldig mot bolaget eller annan om han av uppsåt eller grov oaktsamhet tillfogar bolaget skada genom att medverka till överträdelse av ABL, ÅRL eller bolagsordningen, vilket framgår av 15 kap. 3 § ABL. Den skadelidande skall alltså vara bolaget, aktieägare eller annan. Som aktieägare föreligger det inte någon skyldighet att främja bolagets intresse. Aktieägaren måste dock vid utövandet av sina rättigheter som aktieägare, hålla sig inom ABL, ÅRL och bolagsordningens ramar.⁷⁵

Aktieägares skadeståndsskyldighet i 15 kap. 3 § ABL är formulerat så att aktieägaren ”medverkar till överträdelse”. Av detta följer att genom utövande av sin rösträtt på bolagsstämman kan aktieägaren rösta för ett beslut som strider mot ABL, ÅRL eller bolagsordning. Aktieägaren kan även medverka till en överträdelse till följd av att denna genom påtryckning förmått styrelseledamot eller VD att överträda ABL, ÅRL eller bolagsordning. Om det i en situation som denna är meningslöst att rikta ett skadeståndsanspråk mot styrelse eller VD p.g.a. dessas ekonomiska ställning, kan t.ex. en fordringsägare enligt 15 kap. 3 § ABL rikta skadeståndsanspråket direkt mot den som verkligen är upphov till skadan. En förutsättning för att en fordringsägare skall kunna rikta ett skadeståndsanspråk direkt mot skadevällaren

⁷¹ Se Dotevall; a. a. 1999, s. 182 som anser att det är ytterst tveksamt om en aktieägare kan yrka skadestånd p.g.a. indirekt skada. Se även Ström i JT 2001-2002, s. 578-608 som menar att en sådan rätt för aktieägare är både berättigad och behövlig.

⁷² NJA 2000 s 404, s. 404.

⁷³ Ibid. s. 415.

⁷⁴ Frågan diskuterades på seminariet om styrelsearbete för advokater, Stockholm, 15 oktober 2003.

⁷⁵ Rodhe; Aktiebolagsrätt, 2002, s. 222.

är att bolaget har blivit insolvent eller att redan existerande insolvens förvärras genom den skadegörande handlingen. Det krävs alltså ett påvisat orsaks-samband mellan den skadegörande handlingen och den uppkomna skadan.⁷⁶ En handling som för bolaget enbart medför en försämrad ekonomisk ställning medför inte någon rätt till ersättning, om bolaget efter den skadegörande handlingen fortfarande bedöms kunna betala sina skulder allt efter som de förfaller.⁷⁷

4.5 Beviljande av ansvarsfrihet

Trots att bolagsledningen kan bli ansvarigt mot tredje man kvarstår grundprincipen om att det egentliga ansvaret i första hand åvilar bolaget.⁷⁸ Den som till följd av ett bolags verksamhet drabbas av skada, kan vända sig direkt mot bolaget med ett ersättningsanspråk. Bolagsstämman kan därefter besluta huruvida företrädarens handlande skall godkännas och därmed beviljas ansvarsfrihet. Enligt 15 kap. 7 § ABL får skadeståndstalan för bolagets räkning väckas, om majoriteten eller en minoritet bestående av ägare till 1/10 av samtliga aktier vid bolagsstämma har biträtt ett förslag om att väcka en skadeståndstalan eller, när det gäller en styrelseledamot eller VD, har röstat mot ett förslag om ansvarsfrihet.

I samband med fastställande av balansräkning skall bolagsstämman fatta beslut om styrelsens ledamöter och VD skall beviljas ansvarsfrihet gentemot bolaget. Ett beviljande av ansvarsfrihet innebär att bolaget godkänner hans förvaltning och avstår från att göra gällande något skadeståndsanspråk mot honom. I de fall en styrelseledamot eller VD vägras ansvarsfrihet, medför detta inte att något skadeståndsanspråk måste eller nödvändigtvis kommer att göras gällande emot denne, utan endast att frågan lämnas öppen huruvida något skadeståndsanspråk skall göras gällande. För varje enskild person görs en bedömning om ansvarsfrihet skall beviljas eller ej.⁷⁹ Ansvarsgrunden, dess omfattning samt befrielsegrunder bedöms alltså individuellt för varje styrelseledamot.⁸⁰ Stämman kan således meddela ansvarsfrihet för vissa personer samt vägra andra personer.

Enligt 15 kap. 10 § ABL måste bolaget väcka talan om skadestånd mot styrelseledamot eller VD senast ett år efter det att årsredovisningen och revisionsberättelsen lades fram på bolagsstämman. Under vissa förutsättningar kan dock talan om skadestånd komma att väckas senare. D.v.s. under förutsättning att beviljande av ansvarsfrihet har grundats på att det i årsredovisningen eller i revisionsberättelsen eller på något annat sätt inte har lämnats i väsentliga hänseenden riktiga och fullständiga uppgifter på bolagsstämman,

⁷⁶ Brocker och Grapatin, a. a. 1996, s. 19.

⁷⁷ Rodhe; Aktiebolagsrätt, 2002, s. 226.

⁷⁸ Taxell, Lars Erik: Bolagsledningens ansvar, 1988, s. 66.

⁷⁹ Rodhe; Aktiebolagsrätt, 2002, s. 217.

⁸⁰ Arlebäck; a. a. 1995, s. 142.

15 kap. 11 § ABL. Av detta följer att ett stämmobeslut om beviljande av ansvarsfrihet inte har så stor juridisk betydelse.⁸¹

4.6 Avslutande kommentar

Skadeståndsreglerna samt risken för ett eventuellt straffrättsligt ansvar skall ses som att medel att indirekt avhålla styrelseledamöter, VD och aktieägare från handlingar som missgynnar bolaget. De skadeståndsrettsliga bestämmelserna skall alltså främst ses som ett incitamentsskapande instrument, men självklart även för att ställa styrelseledamöter, VD och aktieägare till svars för sin handling eller underlåtenhet. Styrelseledamot eller VD kan som aktieägare i bolaget ha ett eget intresse i bolagets verksamhet som medför att han vill verka för bolagets positiva utveckling och därmed inte missköta sitt uppdrag. Å andra sidan kanske det personliga intresset i bolaget medför att det blir mer frestande att ägna sig åt fiffel? Rodhe anför att även rädsla för omgivningens ogillande och rädsla för att bli avsatt från befattningen, också kan ha betydelse för den preventiva effekten som skadeståndsbestämmelserna och straffhotet har.⁸² P.g.a. styrelseledamot eller VD:s uppsåtliga eller oaktsamma handlingar kan alltså ett bolag få skadestånd som ersättning för uppkommen skada. Ett bolag, aktieägare eller annan som vill föra skadeståndstalan mot en VD, styrelse eller enskild styrelseledamot måste dock överväga vad de kan få ut av att påbörja en process gentemot bolaget. Även om de ansvariga kan åläggas att ersätta bolaget så är det inte säkert att den eller de skadeståndsskyldiga är ekonomiskt kapabla att betala ett skadestånd.

Utvecklingen har dock på senare tid gått mot att allt fler aktiebolagsrättsliga skadeståndsmål har blivit föremål för prövning, främst mot revisorer för vad de har gjort felaktigt eller, kanske snarare, vad de inte har gjort. Trots en viss ökning av aktiebolagsrättsliga skadeståndsprocesser hör sådana processer till ovanligheterna. Kretsen av ersättningsberättigade i aktiebolagsrättsliga förhållanden kan vara mycket stor och även en ganska ringa oaktsamhet kan därför medföra ett betydande skadeståndsbelopp för de ersättningsskyldiga. I dessa situationer är jämningsregeln av stor betydelse. Den gäller skadeståndsskyldighet både mot bolaget och mot tredjeman.⁸³ Skadeståndsskyldighet enligt 15 kap. 1-3 §§ ABL kan dock jämkas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art, skadans storlek och omständigheterna i övrigt jämlikt 15 kap. 5 § ABL. Jämningsregeln gör det möjligt att undvika oskäliga skadeståndsanspråk. Regeln medför också att det är möjligt att göra en rimlig avpassning mellan de intressen som kan uppstå mellan borgenärerna och de betalningsansvariga. Skadeståndsreglerna är tydliga och har en tillräckligt preventiv effekt för att få styrelseledamöter och aktieägare att hålla sig inom ABL:s ramar.

⁸¹ Rodhe; Aktiebolagsrätt, 2002, s. 218.

⁸² Ibid, s. 219.

⁸³ Andersson; Skadestånd enligt aktiebolagslagen, s. 395, JT, 2000/01 nr 2.

En styrelseledamot och VD har enligt 8 kap. 21 § ABL rätt att få en avvikande mening antecknad till protokollet. Med tanke på det potentiella skadeståndskravet som finns för en styrelseledamot och VD är det viktigt för dessa att få en eventuellt avvikande mening antecknad i styrelseprotokollet. I Sverige förekommer det dock sällan några omröstningar eller noteringar av avvikande meningar.⁸⁴ Avslutningsvis kan nämnas en intressant förändring som berör aktieägares inblick i bolaget och dess verksamhet. I och med att företagskulturer förändras i allt högre takt har det globala kapitalet snabbt förflyttats till de marknader som förväntas ge högst avkastning. Tidigare var det lättare för aktieägarna att få en inblick när bolagen inte var lika globala. Storleken på bolagen är också en anledning till att det numera är svårare för aktieägare att få möjlighet till att kontrollera bolagets verksamhet. För att det skall vara möjligt krävs det en internationell samverkan mellan aktieägare.⁸⁵

⁸⁴ Frågan diskuterades på seminariet om styrelsearbete för advokater, 2003.

⁸⁵ Frågan diskuterades på seminariet om styrelsearbete för advokater, 2003.

5 Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder

5.1 Inledning

Moderbolagets ansvar för dotterbolagets skulder omfattar både det direkta och det indirekta ansvaret.⁸⁶ Det som ovan nämnts i kapitel tre gällande direkt och indirekt ansvar är alltså relevant även avseende moderbolags ansvar i förhållande till dotterbolag. I vissa situationer görs avsteg från de principer som bär upp aktiebolagsformen och vanligtvis sker detta i förhållande till aktiebolagets ägare. Detta kan medföra att ett moderbolag påförs skyldigheter som vanligtvis åvilar dotterbolaget.⁸⁷ Ansvarsgenombrott i koncernförhållanden innebär alltså att moderbolag kan komma att ansvara för dotterbolags skulder.⁸⁸

5.2 Moderbolagets ansvar enligt lag

Huvudregeln om att ansvar för skulder uppkomna i aktiebolag åvilar bolaget som sådant och inte delägarna medför även i koncernförhållanden att moderbolaget som huvudregel inte direkt svarar för dotterbolagets skulder.⁸⁹ Utöver denna regel finns ett antal undantagsfall där man kan tala om ett direkt ansvar för moderbolaget i förhållande till dotterbolagets borgenärer. Med moderbolagets indirekta ansvar menas att moderbolaget har ett ansvar i förhållande till dotterbolaget, där främst dotterbolagets konkursbo kan utkräva ansvar av moderbolaget till nytta för dotterbolagets borgenärer.⁹⁰

Som exempel på tillämpning av reglerna beträffande moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, skulle t.ex. återbäringsregeln medföra att om ett moderbolag olovligen har lyft medel ur ett dotterbolag, så är moderbolaget indirekt ansvarig i förhållande till dotterbolaget.⁹¹ Återbäringskyldigheten kan enligt 12 kap. 5 § ABL, falla bort vid god tro men ett moderbolag borde dock sällan kunna åberopa detta p.g.a. att det är svårt för moderbolaget att visa att det varit i god tro.⁹² Ett exempel på en situation där moderbolag kan åläggas ett direkt ansvar för dotterbolags verksamhet är 13 kap. 2 § ABL gällande tvångslikvidation. Som tidigare nämnts, kan en aktieägare som deltar i beslut om att fortsätta bolagets verksamhet, trots att vederbörande

⁸⁶ Rodhe; Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, Festskrift till Jan Hellner, 1984, s. 481.

⁸⁷ Moberg; a. a. 1998, s. 49.

⁸⁸ Ibid. s. 51.

⁸⁹ 1 kap 1 § ABL.

⁹⁰ Moberg; a. a. 1998, s. 44.

⁹¹ 12 kap 5 § ABL.

⁹² Rodhe; Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, 1984, s. 483.

har vetskap om att likvidationsplikt föreligger, bli ansvarig för därefter uppkommande förpliktelser för aktiebolaget. Ett moderbolag kan således under utövande av sin ställning som aktieägare komma att ansvara för dotterbolaget i denna situation. Angående moderbolags skadeståndsansvar gäller skadeståndsreglerna i 15 kap. 3 § ABL.

5.3 Ansvarsgenombrott i koncernförhållanden

Förutom ABL:s regelverk kan moderbolag även åläggas ett direkt ansvar för dotterbolags skulder genom att domstol tillämpar ansvarsgenombrott. Även i koncernförhållanden är det alltså fråga om ett undantag från det begränsade ansvaret. I kap. 7 behandlas ett antal rättsfall som kan betecknas som ansvarsgenombrottsfall. I fallen behandlas bl.a. aktieägare i koncernförhållanden. Läsaren hänvisas därför till kap. 6.

5.4 Avslutande kommentar

Ansvarsgenombrott i koncernförhållande innebär alltså ett avsteg från bestämmelserna om det begränsade ansvaret för moderbolag och där följderna blir att moderbolaget får svara för dotterbolagets skulder. Även i koncernförhållanden är det alltså fråga om ett undantag från huvudregeln om aktieägarnas personliga ansvarsfrihet.⁹³ Med hänsyn till moderbolagets ekonomiska intresse i dotterbolaget och till både moder och dotterbolagets renommé, torde enligt min mening stora och väl ansedda moderbolag likväl svara för dotterbolaget då det inte förmår att uppfylla sina förpliktelser.

⁹³ Moberg; a. a. 1998, s. 51-52.

6 Ansvarsgenombrott i praxis

6.1 Inledning

I detta avsnitt skall jag genom rättsfall försöka presentera problematiken kring institutet ansvarsgenombrott. Som tidigare nämnts är praxis på detta område inte särskilt omfattande. Ett fåtal rättsfall finns dock som är värda att diskuteras. Det första rörande ansvarsgenombrott för aktieägare är NJA 1947 s 647. Äldre rättsfall finns rörande ekonomiska föreningar, t.ex. NJA 1935 s 81 och 1942 s 473. Dessa kommer dock inte att behandlas i detta arbete eftersom de inte berör aktiebolagsrätten. Fallet från 1947 förefaller vara det tydligaste rättsfallet av ansvarsgenombrott och även det mest diskuterade inom området. Med anledning av detta ges 1947 års fall störst utrymme i praxisavsnittet. Följande framställning avser att behandla situationer där personligt ansvar för ett aktiebolags skulder har ålagts enligt allmänna rättsgrundsatser d.v.s. utan stöd av lag.

6.2 Rättsfallsgenomgång

6.2.1 NJA 1947 s 647, ”Dammbolagsfallet”

Några intressenter hade bildat ett aktiebolag, nedan kallat Dammbolaget. Bolaget skulle förvärva en damm och därmed utnyttja vissa regleringsmöjligheter vid dammbyggnaden till förmån för aktieägarnas kraftverk. Dammbolaget ägdes av en stad och fyra aktiebolag. Aktiekapitalet i Dammbolaget uppgick till 30 000 kronor och samtliga aktier ägdes av staden och de fyra aktiebolagen. För nyttjandet av vattenregleringen vid dammbyggnaden betalade de fem delägarna inte någon ersättning till Dammbolaget. I den mån aktiekapitalet inte användes till dammens skötsel och underhåll bestreds dessa genom tillskott från delägarna.⁹⁴ I samband med en översvämning skadades några närliggande fastigheter. Orsaken till översvämningen var bristande skötsel och underhåll av dammen. Dammbolaget ålades att betala skadestånd till den skadelidande. Dammbolaget saknade dock tillgångar och likviderades. Den skadelidande sökte då ersättning från delägarna i aktiebolaget och yrkade att delägarna måste förpliktigas att betala skadeståndsbeloppet, med avdrag för vad som skulle kunna utgå från bolaget.⁹⁵

Vattendomstolen, Vattenöverdomstolen samt HD fann att delägarna i Dammbolaget var solidariskt betalningsansvariga. HD anför i sina domskäl att Dammbolaget inte har bedrivit någon självständig verksamhet utan bolaget endast utgjort ett gemensamt verkställighetsorgan för handhavandet av vattenregleringen vid dammen. HD anför vidare: ”Med hänsyn härtill och

⁹⁴ NJA 1947 s 647, s. 651.

⁹⁵ Ibid. s. 649-650.

till omständigheterna i övrigt kunna staden och medparter icke undgå att ersätta von Eckermann den förlust som tillskyndats honom genom de i målet ifrågasvarande åtgärderna för dammens skötsel och underhåll.”⁹⁶

6.2.1.1 Kommentarer till NJA 1947 s 647

HD:s domskäl är mycket kortfattat men domen är omdiskuterad och har givits olika tolkningar i doktrinen. Framför allt har uttrycket ”omständigheterna i övrigt” analyserats. Frågan är om HD velat undvika ett principiellt ställningstagande genom att hänvisa till ”omständigheterna i övrigt”? Enligt Stjernqvist är så fallet, men han menar att man kan ändå ur domen utläsa att HD använt bolagets icke självständiga finansiella verksamhet som ett huvudargument i sitt beslut. Dammbolagets underkapitalisering har därmed varit direkt avgörande för utgången i målet.⁹⁷ Hellner delar uppfattningen om att domskälen inte ger klara besked om vad som varit avgörande för målets utgång. Hellner menar ändå att vad HD har åberopat i målet, bortsett från det mångtydiga uttrycket ”omständigheterna i övrigt”, kan tillämpas på många aktiebolag och ekonomiska föreningar vilkas aktieägare eller medlemmar inte räknar med att kunna drabbas av särskild betalningsskyldighet på grund av sitt delägarskap. Även den vattenrättsliga grunden för skadeståndsanspråket bör möjligen beaktas, så som grannelagsrelation och permanent skaderisk.⁹⁸

Grönfors menar att underkapitaliseringen var av stor betydelse i målet och att Dammbolaget skall ha agerat som en bulvan för delägarna då Dammbolaget inte har bedrivit någon självständig verksamhet utan endast haft karaktären av ett verkställighetsorgan för dess delägare och av dem ägda kraftverk.⁹⁹ Rodhe anser att i diskussionen om ansvarsgenombrott bör inte bulvanförhållanden blandas in.¹⁰⁰ Moberg delar denna uppfattning och menar att det som främst kännetecknar ett bulvanförhållande är att man döljer huvudmannens existens, vilket inte var fallet avseende Dammbolagets ägare. Avsaknaden av en utvecklad ansvarsgenombrottsteori är grunden till att doktrinen använt sig av bulvaninstitutet för att lösa ansvarsfrågan för bolagets skulder.¹⁰¹

Enligt Rodhe är NJA 1947 s 647 det enda rättsfallet där HD har statuerat ansvarsgenombrott för aktieägare i aktiebolag. Rodhe menar att man kan utläsa tre rekvisit som tillsammans motiverar ansvarsgenombrott: 1) Bolaget hade inte något självständigt affärsmässigt syfte. 2) Bolaget hade ingen självständig förvaltning. 3) Bolaget var underkapitaliserat i förhållande till

⁹⁶ NJA 1947 s 647, s. 654.

⁹⁷ Stjernqvist; Föreningsfirmans funktion, 1950, s. 99.

⁹⁸ Hellner; Juridiska personers skadeståndsansvar, teori och praxis, festskrift till Hjalmar Karlgren, 1964, s. 165-166.

⁹⁹ Grönfors; Ställningsfullmakt och bulvanskap, 1961, s. 294.

¹⁰⁰ Rodhe; Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, 1984, s. 489.

¹⁰¹ Moberg; a. a. 1998, s. 63-64.

den verksamhet det skulle bedriva.¹⁰² Rättsfallet har även kommenterats på senare år. Bocker och Grapatin anser att underkapitalisering i sig inte skall vara det avgörande rekvisitet utan det skall ses som ett indicium på osjälvständig verksamhet. Ett rimligt antagande är att ett självständigt affärsmässigt syfte måste föreligga för att aktiebolagsformen skall kunna tas i anspråk med den riskbegränsning som följer därav. Dock kan ett aktiebolag som bildas med riskbegränsning som enda syfte inte accepteras, utan bör underkännas som rättssubjekt. Därutöver borde det krävas någon form av missbruk eller illojalt beteende, vilket var fallet ifråga om Dammbolaget. Vidare anser Bocker och Grapatin att om bolagets syfte skall vara att bereda aktieägarna vinst, 12 kap. 1§ ABL, skall det enligt nämnda bestämmelse krävas att bolagets syfte är att bereda vinst åt aktieägarna just ”i sin egenskap av aktieägare i det bolaget”. D.v.s. bedömningen skall göras utan hänsyn till annan verksamhet som aktieägaren bedriver. I Dammbolagsfallet borde bolaget ha underkänts som rättssubjekt på aktiebolagsrättslig grund då Dammbolaget endast tillgodosåg aktieägarnas intressen i egenskap av kraftverksägare och inte i egenskap av aktieägare.¹⁰³

HD:s domskäl var inte särskilt klarläggande och rättsfallets prejudikatvärde är svårt att avgöra. Rättsfallet är även över 50 år gammalt. Rodhe har kommenterat rättsfallet med karaktären av ”en svala, vilken inte gör någon sommar. Men samtidigt är det en varning.”¹⁰⁴

6.2.2 NJA 1975 s 45, “Kommissionärsbolagsfallet”

Det ovan berörda rättsfallet var som nämnts det första aktiebolagsrättsliga fallet i Sverige som behandlar frågan om ansvarsgenombrott. Därefter dröjde det fram till 1975 innan frågan åter hamnade på HD:s bord. Fallet kan inte betecknas som ett renodlat ansvarsgenombrottsfall vilket kan förklaras genom de olika försök som gjorts till att föra in rättsfallet under andra ansvarsformer.¹⁰⁵

Målet rörde två aktiebolag som i juni 1964 sinsemellan slöt ett kommissionsavtal. Holmens Motor AB:s (Holmenbolaget) rörelse skulle drivas i kommission av Aktiebolaget Sollefteå Bilbolag (Bilbolaget). Bolagen styrdes av en och samma person, Källkvist, och ägdes av denne samt av hans familj. I februari 1969 försattes Holmenbolaget i konkurs. Bouppteckningen visade att Holmenbolaget saknade tillgångar.¹⁰⁶

Holmenbolagets konkursförvaltare samt vissa av dess fordringsägare yrkade att Bilbolaget var ansvariga för de skulder som uppkommit i Holmenbolaget.¹⁰⁷

¹⁰² Rodhe; Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, 1984, s. 487.

¹⁰³ Bocker och Grapatin; a. a. 1998, s. 42-43.

¹⁰⁴ Rodhe; Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, 1984, s. 487.

¹⁰⁵ Moberg; a. a. 1998, s. 66.

¹⁰⁶ NJA 1975 s 45, s. 45-47.

¹⁰⁷ NJA 1975 s 45, s. 48-49.

I HD lämnades konkursboets talan utan bifall, däremot bifölls fordringsägarnas talan. Angående fordringsägarnas betalningsanspråk anförde HD att betalningsansvar inte kunde grundas redan på den personella gemenskapen mellan Holmenbolaget och Bilbolaget eller på det förhållandet att Holmenbolagets verksamhet bedrivits uteslutande i Bilbolagets intresse. Dock tillkom den omständighet att Holmenbolagets egna tillgångar utan tvivel inte varit av den storlek som krävts för att den i Holmenbolagets namn bedrivna rörelsen skulle kunna drivas självständigt. HD konstaterade även att rättsförhållandet mellan bolagen visat betydande avvikelser från vad som regelmässigt präglar ett vanligt kommissionsförhållande. Bilbolaget betraktades som den egentlige rörelseidkaren eller i alla fall så som i hög grad medverkande i verksamheten, att bolaget inte kunde undgå att svara för skulderna i Holmenbolaget.¹⁰⁸

6.2.2.1 Kommentarer till NJA 1975 s 45

Enligt Lindskog har HD anfört två alternativa grunder för ansvarsgenombrott. 1) Huvudmannen anses som den egentlige rörelseidkaren. 2) Huvudmannen medverkar i rörelsen på sådant sätt att han inte kan undgå ansvar. Dessa grunder skulle var för sig vara tillräckligt för att en huvudman skall bli ansvarig gentemot tredje man. Ansvaret i detta fall grundade sig enligt Lindskog inte på reglerna om ansvarsgenombrott utan på reglerna om namnlån och medverkansansvar.¹⁰⁹ Ramberg menar att ansvarsgenombrott i kommissionärsbolagsförhållanden och liknande bolagskonstruktioner skall behandlas som en särskild kategori.¹¹⁰ Kommissionärsförhållanden bör hållas isär från den allmänna frågan om ansvarsgenombrott och enligt Ramberg utgör NJA 1975 s 45 inte något exempel på ansvarsgenombrott utan fallet är snarare att uppfatta som ett ”ansvarsåtagande”.¹¹¹

Moberg är däremot av uppfattningen att det rör sig om ansvarsgenombrott. Den personella gemenskapen mellan bolagen samt kommissionärsbolagets osjälvständiga verksamhet var enligt Moberg inte tillräckligt för att HD skulle döma till ansvarsgenombrott, utan det krävdes dessutom underkapitalisering av kommissionärsbolaget.¹¹² Enligt Rodhe kan man åter finna hans tre rekvisit för ansvarsgenombrott i fallet, d.v.s. frånvaro av eget intresse, osjälvständighet och underkapitalisering.¹¹³ Motivet till ansvarsgenombrott grundade sig enligt Betalningsansvarskommittén på den organisatoriska uppbyggnaden och den rollfördelning mellan bolagen som medförde att inget kapital kunde vare sig ansamlas eller bevaras i kommissionärsbolaget. Holmenbolaget var därmed berövad möjligheten att bedriva sin rörelse

¹⁰⁸ Ibid. s. 63-64.

¹⁰⁹ Lindskog; Om rörelsekommission, JT, nr 1, 1990-91, s. 45.

¹¹⁰ Ramberg; Bolagsmässig striptease: Om gäldansvaret i kommissionärsbolag och liknande bolagskonstruktioner, Festskrift till Gotthard Calissendorff, 1990, s. 242.

¹¹¹ Ibid. s. 249-250.

¹¹² Moberg; a. a. 1998, s. 66.

¹¹³ Rodhe; Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, 1984, s. 488.

självständigt.¹¹⁴ I målet yttrade sig även Advokatsamfundets styrelse. Majoriteten var av den uppfattningen att man inte generellt kan hävda att ett huvudbolag alltid är ansvarigt gentemot kommissionärsbolaget för dess skulder och att det i detta fall inte fanns något som kunde bryta detta antagande.¹¹⁵ Minoriteten ansåg däremot att starka skäl talar för att ett huvudbolag i ett rent kommissionärsförhållande skall svara solidariskt med kommissionärsbolaget för skulder som uppkommer i den rörelse som kommissionsbolaget bedrivit.¹¹⁶

6.2.3 NJA 1982 s 244 “Byggma Sydfallet”

Fallet gäller ett inomobligatoriskt rättsförhållande i den s.k. Byggnadskoncernen. Verksamheten bestod främst i handel med byggnadsmaterial. Byggma Syd AB (Byggma Syd) försattes i konkurs i maj 1977. Bolaget ingick i Byggnadskoncernen där Byggma AB var moderbolag. Byggma Syd AB ingick alltså som dotterbolag i koncernen tillsammans med sex andra regionala bolag. De regionala bolagen ägde i sin tur helt eller delvis ett antal lokala handelsföretag. Byggma AB försattes också i konkurs i maj 1977. Byggma Syd hade vid konkursutbrottet 17 stycken dotterbolag. Fråga i målet var om Byggma Syd genom det sätt varpå bolaget förhållit sig, ådragit sig betalningsskyldighet för leveranser till dotterbolagen. Leverantörerna hade uppmanats att sända ordererkännande till de beställande dotterbolagen. Däremot skulle fakturorna sändas till Byggma Syd för att koncernens ekonomirutiner på så sätt skulle förenklas.

Fordringsägarna i ett av dotterbolagen yrkade att få bevaka fordringar i moderbolagets konkurs. Fordringsägarna gjorde gällande att:

- a) Byggma Syd ådragit sig betalningsskyldighet för leverantörernas fakturor genom uttryckligt åtagande, konkludent handlande och passivitet, och/eller att
- b) Byggma Syd AB skulle ha integrerat dotterbolagens rörelser i sin egen att Byggma Syd AB inte kan undandra sig betalningsskyldighet för i rörelsen uppkomna skulder.¹¹⁷

I detta avgörande fann HD betalningsansvar föreligga på avtalsrättslig grund. Frågan om ansvarsgenombrott kom därför inte att prövas. Betalningsskyldigheten för leveranserna till dotterbolaget förelåg genom det sätt varpå Byggma Syd AB förhållit sig till dotterbolagen. Enligt HD hade dotterbolagen anledning att uppfatta Byggma Syd AB såsom ansvarigt för betalningen av leveranserna och att det måste ha stått klart för Byggma Syd AB att detta var leverantörernas uppfattning.¹¹⁸ Däremot gjorde hovrätten ett generellt uttalande om ansvarsgenombrott. Hovrätten anförde att gemen-

¹¹⁴ SOU 1987:59, s. 109.

¹¹⁵ NJA 1975 s 45, s. 57-59.

¹¹⁶ Ibid. s. 61.

¹¹⁷ NJA 1982 s 244, s. 251.

¹¹⁸ NJA 1982 s 244, s. 266.

samt för de fall där ansvarsgenombrott varit motiverat i ett moder/dotterbolagsförhållande, torde vara att den verksamhet som bedrivits av dotterbolaget har skett uteslutande för moderbolagets räkning. Dotterbolagets tillgångar har uppenbart varit en företagsekonomiskt otillräcklig bas för de risker och förpliktelser som verksamheten kunnat antas medföra. Mot fordringsägarna skall arrangemanget med dotterbolaget med andra ord klart framstå som ett illojalt förfarande.¹¹⁹ Hovrätten ansåg dock inte att ansvarsgenombrott var för handen och talan lämnades utan bifall.¹²⁰

6.2.3.1 Kommentarer till NJA 1982 s 244

Angående hovrättens yttrande har Moberg framhållit att det krävs att arrangemanget med dotterbolaget skall framstå som ett klart illojalt förfarande för att ansvarsbrott skall komma ifråga.¹²¹ Moberg tar även upp en annan hovrättsdom,¹²² där fråga var om domstol skulle döma till ansvarsgenombrott på grund av kringgående av lag. Hovrätten fann att vid en samlad bedömning var omständigheterna i fallet inte sådana att de konstituerade något illojalt förfarande från moderbolagets sida som skulle kunna leda till att ansvarsgenombrott.

Ramberg anser att HD genom Byggma Sydfallet tagit ett försiktigt steg framåt gällande huvudbolags betalningsansvar i bolagsmässiga stripteaserelegationer.¹²³ Med en bolagsmässig striptease menar Ramberg att bolaget frivilligt avlägsnat slöjan från dotterbolagen. Vidare anför Ramberg att vi måste acceptera att det finns ett legitimt behov inom näringslivet att kunna driva osjälvständiga rörelser men att huvudbolaget då har ett ansvar för förpliktelserna i det osjälvständiga bolaget.¹²⁴

6.2.4 NJA 1992 s 375 “Himlebolagsfallet”

Varbergs kommun hade genom kommunstyrelsens ordförande och kommunens kanslichef avgett en skriftlig förklaring (Letter of Intent) till Handelsbanken (banken). Förklaringen innehöll bl.a. att Himle Turist AB (Himlebolaget), i vilket den kommunala stiftelsen Sol och Bad var majoritetsägare, skulle drivas på sådant sätt, att det kunde fullfölja sina åtaganden mot banken. Handelsbanken beviljade utökning av krediter under förutsättning att Sol och Bad gick in som majoritetsaktieägare i Himlebolaget. Sol och Bads ägarandel i Himlebolaget utökades hösten 1983 till 55%. Samtidigt blev Himlebolaget moderbolag till Leklandet AB.¹²⁵ Leklandet AB samt Himlebolaget försattes i konkurs hösten 1985. Banken yrkade i första hand ersättning från kommunen för fordran som banken hade gentemot Himlebolaget.

¹¹⁹ Ibid. s. 259.

¹²⁰ Ibid. s 260.

¹²¹ Moberg; a. a. 1998, s. 67-68.

¹²² Svea Hovrätt, Mål nr D 1215/82.

¹²³ Ramberg; a. a. 1990, s. 253-254.

¹²⁴ Ibid. s. 243.

¹²⁵ NJA 1992 s 375, s. 375.

Banken åberopade som grund det utfärdade Letter of Intent och i andra hand åberopades reglerna om ansvarsgenombrott.¹²⁶ Med hänsyn till att förklaringen saknade stöd i något beslut av kommunens fullmäktige ansågs kommunen inte ha gjort någon utfästelse för framtiden genom förklaringen.¹²⁷ Angående ansvarsgenombrott gick HD på tingsrättens och hovrättens linje. HD ansåg att banken när de ifrågavarande krediterna lämnades varit medveten om de förhållanden som från dess sida åberopades till stöd för yrkandet om betalningsskyldighet för kommunen enligt principerna om ansvarsgenombrott.¹²⁸

6.2.4.1 Kommentarer till NJA 1992 s 375

Trots att förutsättningar för ansvarsgenombrott diskuteras så var det bankens insikt i bolagens ekonomiska förhållanden som var det avgörande för att ansvarsgenombrott inte ålades.¹²⁹ Med anledning av rättsfallet anför Andersson att en kreditgivare, i detta fall banken, presumeras ta en medveten kreditrisk och att ansvarsgenombrott därför inte kan konstitueras.¹³⁰

Enligt Moberg skall HD:s bedömning ske mot bakgrund av Betalningsansvarskommitténs förslag om ansvarsgenombrott. Förslaget publicerades innan domstolen meddelade dom.¹³¹ Kommittén föreslog en ändring av 1 kap. 1 § ABL om att ansvar inte skulle inträda om ”delägare, som gjort vad som på honom skäligen ankommit för att upplysa borgenären om bolagets ekonomiska förhållanden”. Trots att ”letter of intent” har upprättats har banken ej lyckats neutralisera sin vetskap om de ekonomiska förhållandena.¹³² HD gjorde i målet ett generellt uttalande om ”letter of intent” trots att bankens förstahands yrkande ogillades.¹³³ Brocker och Grapatin anför att det hade varit önskvärt om HD hade gjort ett mer generellt uttalande om ansvarsgenombrott, speciellt med tanke på att det vid HD:s avgörande var klart att Betalningsansvarskommitténs förslag inte skulle leda till lagstiftning.¹³⁴

6.2.5 NJA 1993 s 188 “Gillettefallet”

Fallet rör inte ansvarsgenombrottsproblematiken i bemärkelsen av ett personligt betalningsansvar utan istället gör HD ”en genomlysning av förhållanden i en koncern och inte låter sig vilseledas av den juridiska formen och

¹²⁶ Ibid. s. 377.

¹²⁷ Ibid. s. 400.

¹²⁸ NJA 1992 s 375, s. 402. Tingsrätten förde ett utförligare resonemang i frågan om banken var i god tro, se s. 397 i rättsfallet.

¹²⁹ Se t.ex. Roos utlåtande i målet med en sammanfattning av praxis på området, s. 395 i NJA 1992 s 375.

¹³⁰ Andersson; Kapitalskyddet i aktiebolag, 2002, s. 169.

¹³¹ Se nedan kap 7.2 om Betalningsansvarskommitténs förslag.

¹³² Moberg; a. a. 1998, s. 72-73.

¹³³ NJA 1992 s 375, s. 401.

¹³⁴ Brocker och Grapatin; a. a. 1996, s. 59, not 103.

bundenheten.”¹³⁵ Gillette Sverige AB (Gillette) ingick 1998 ett avtal med Praktisk Marknadsföring PM Säljaktiebolag (PM) avseende vissa främjande säljaktiviteter som PM skulle utföra för Gillettes räkning. PM fick därför tillgång till Gillettes marknadsföringsmaterial, uppgifter om marknadsäckning, marknadsföringskampanjer och strategi m.m. PM förband sig i avtalet att under avtalstiden och för en ytterligare tid härefter om sex månader inte utföra tjänster för andra som marknadsför eller säljer bl.a. rakvårdsprodukter. G M Manico AB (Manico) var systerbolag till PM. De båda bolagen ägdes av Mani-M AB, som i sin tur ägs av Göran M, som också var ensam styrelseledamot i samtliga tre bolag. I juni 1992 sade Gillette upp avtalet med PM. Därefter påbörjade Manico säljfrämjande åtgärder avseende bl.a. rakvårdsprodukter för en av Gillettes konkurrenter, Warner-Lambert Scandinavia AB (Warner). I anslutning till detta fördes verksamheten och samtliga säljare över från PM till Manico. Gillette yrkade förbud för PM att inom den föreskrivna sex månadersperioden utföra säljaktiviteter för Gillettes konkurrent Warner eller annan som är verksam inom området för tillverkning, distribution eller försäljning av rakvårdsprodukter. Tingsrätten biföll Gillettes yrkande med föreläggande om vite enligt 15 kap. 3 § RB.¹³⁶

Gillette väckte därefter talan mot Manico med samma yrkande som mot PM. Tingsrätten anförde att ”svensk rätt känner inte någon begränsning, såvitt avser en persons rätt att med annan bedriva konkurrerande verksamhet. Utgångspunkten för den fortsatta bedömningen blir alltså att något förbud att bedriva viss verksamhet inte bör meddelas med mindre än att ett konkurrensbegränsningsavtal föreligger mellan parterna”. Ett sådant avtal förelåg inte mellan Gillette och Manico. Enligt tingsrätten måste dock de i målet mycket speciella förhållanden beaktas. Manico ansågs som till PM mycket närstående. PM har slutit ett konkurrensbegränsningsavtal med Gillette. PM:s arrangemang att ”tömma” bolaget och låta anställda i PM flytta över till systerbolaget Manico och där fortsätta säljaktiviteterna för Warner uppfattades av tingsrätten som ett försök att komma runt dels konkurrensbegränsningsklausulen mellan PM och Gillette och dels tingsrättens beslut.¹³⁷

Både hovrätten och HD fastställde tingsrättens beslut. HD anförde att konkurrensbegränsningsklausulen mellan Gillette och PM gäller enbart mellan avtalsparterna och kan i princip inte göras gällande mot Manico. PM och Manico är systerbolag med samma ägare och med samma ledning. Bolagen har samverkat i syfte att kringgå konkurrensbegränsningsklausulen. Av den anledningen ansåg HD att Gillette har rätt att ställa samma krav på Manico som Gillette tidigare ställt på PM att upphöra med verksamhet som strider mot klausulen.¹³⁸

¹³⁵ NJA 1993 s 188.

¹³⁶ NJA 1993 s 188, s. 188.

¹³⁷ Ibid. s. 188-190.

¹³⁸ NJA 1993 s 188, s. 191.

6.2.5.1 Kommentarer till NJA 1993 s 188

Brocker och Grapatin menar att domskälen antyder att HD har intagit en öppnare attityd till genomsyn av en associationskonstruktion. De framhåller två omständigheter som är intressanta i frågan om ansvarsgenombrott.

- 1) Identiteten mellan PM och Manico gällande ägare och ledning.
- 2) PM:s överflyttande av verksamheten till Manico vilket skedde direkt efter tingsrättens beslut. Detta har troligtvis uppfattats av HD som ett otillbörligt handlande.

Brocker och Grapatin drar slutsatsen att det i och med nämnda rättsfall är möjligt att domstolarna blir mer benägna att se igenom aktiebolagets konstruktion och ålägga ägarbolaget eller systerbolaget betalningsansvar för de uppkomna skulderna.¹³⁹ Enligt Andersson kan man möjligen tänka sig att målet utgör stöd för en princip där betalningsskyldighet kan åläggas i en situation där ett moderbolag som i samverkan med ett dotterbolag kringgår kapitalskyddet enligt ABL i ett annat bolag, genom att t.ex. dränera det på tillgångar. I så fall skulle båda bolagen eller endera bolaget kunna åläggas betalningsskyldighet för det drabbade bolagets skulder.¹⁴⁰

6.3 Analys av praxis

6.3.1 Fyra omständigheter som kan leda till ansvarsgenombrott

Inom området för ansvarsgenombrott är rättspraxis inte särskilt omfattande och dessutom är det få av målen som har nått ända fram till HD. Domstolarna aktar sig för att göra några generella utlåtanden kring institutet ansvarsgenombrott. Av detta följer att det finns få mål med prejudicerande verkan som kan ge en entydig vägledning i ansvarsgenombrottsfrågan. Av den sparsamma praxisen följer således svårigheten att dra några generella slutsatser av vad som inom svensk rätt kan statuera ett ansvarsgenombrott. Enligt min mening kan man inte slå fast några helt fasta principer som kan statuera ansvarsgenombrott. Men vissa slutsatser torde dock kunna dras med härledning från de avgöranden som finns från såväl HD som hovrätter och tingsrätter.

Enligt min mening är det främst fyra omständigheter som kan grunda ansvarsgenombrott:

- 1) Aktiebolagets osjälvständiga verksamhet.
- 2) Ägarförhållandet och/eller det väsentliga inflytandet i verksamheten.
- 3) Aktiebolaget är underkapitaliserat.

¹³⁹ Brocker och Grapatin; a. a. 1996, s. 61.

¹⁴⁰ Andersson; Kapitalskyddet i aktiebolag, s. 169.

4) Illojalitet mot fordringsägarna.

6.3.1.1 Osjälvständig verksamhet

I både "Dammbolagsfallet", "Kommissionärsbolagsfallet" samt "Byggma Sydfallet" var den osjälvständiga verksamheten en av grunderna för ansvarsgenombrott. I dessa fall där verksamheterna har ansetts osjälvständiga har bolagen saknat ett eget affärsmässigt syfte och en självständig verksamhet. Rörelserna har bedrivits i någon annans egentliga intresse, t.ex. i moderbolagets intresse. Bolagens verksamheter kan därför inte anses självständiga och i dessa fall har bolagen oftast saknat en självständig förvaltning. I t.ex. "Dammbolagsfallet" ansågs Dammbolaget endast ha utgjort ett gemensamt verkställighetsorgan och ansåg därför som osjälvständigt.

6.3.1.2 Ägarförhållandet eller det väsentliga inflytandet i verksamheten

I "Gillettefallet" var ägarförhållandet och det väsentliga inflytandet i verksamheten avgörande för rättsfallets utgång. Bolagen var systerbolag med samma ägare och med samma ledning. Även ett förhållandevis litet aktieinnehav har ansetts vara tillräckligt för att ett väsentlig inflytande skall anses föreligga. I "Dammbolagsfallet" där ansvarsgenombrott tillämpades var delägarnas respektive aktieinnehav begränsat till vardera en femtedel av bolagets aktiekapital. I "Kommissionärsbolagsfallet" betraktades Bilbolaget som den egentlige rörelseidkaren eller åtminstone som i hög grad medverkande i verksamheten.

Det som förefaller vara av betydelse för det väsentliga inflytandet är den bestämmande auktoriteten i verksamheten, d.v.s. den som är den verkliga rörelsedrivande kraften i bolaget. Härtill kommer omständigheter som samma ägare, samma ledning, samt visst aktieinnehav, vilket allt har betydelse vid bedömningen av ägarförhållandet och det väsentliga inflytandet.

6.3.1.3 Underkapitalisering

I "Kommissionärsbolagsfallet" var underkapitalisering ett rekvisit för att statuera ansvarsgenombrott. HD talade där om att det var otvivelaktigt att Holmenbolagets egna tillgångar inte varit av den storlek som krävdes för att verksamheten skulle kunna bedrivas självständigt.¹⁴¹ Även i "Byggma Sydfallet" uttalade sig hovrätten om underkapitalisering. Där uttalades att tillgångarna i dotterbolaget var en uppenbart otillräcklig företagsekonomisk bas för den verksamhet som bedrevs.¹⁴²

Underkapitaliseringsrekvisitet tycks enligt domstolarna vara uppfyllt då det saknas tillräckliga tillgångar i bolaget så att dess verksamhet inte kan bedri-

¹⁴¹ NJA 1975 s 45, s. 63.

¹⁴² NJA 1982 s 244, s. 259.

vas med hänsyn till de risker och förpliktelser som hör samman med bolaget. Vid bedömningen synes domstolarna alltså ta hänsyn till vilken typ av verksamhet som bolaget bedriver och om aktiekapitalet således är tillräckligt för den typen av verksamhet. I ”Dammbolagsfallet” var aktiekapitalet år 1947 på 30 000 kronor, vilket var ett förhållandevis stort belopp på den tiden. Aktiekapitalet användes dock till kostnader för dammen och när aktiekapitalet inte räckte till betalades kostnaderna löpande genom tillskott från aktieägarna. Trots detta ansågs aktiekapitalet i Dammbolaget inte vara tillräckligt stort för den typ av verksamhet som bedrevs och bolaget ansågs därför vara underkapitaliserat.

6.3.1.4 Illojalitet

I Betalningsansvarskommitténs betänkande fanns ett otillbörlighetsrekvisit med i förslaget till en ansvarsgenombrottsregel.¹⁴³ Som ovan nämnts kom lagförslaget inte att införas. Moberg framför en intressant synpunkt angående illojalitetsbegreppet. Enligt honom krävs det inte att man måste styrka att moderbolaget avsiktligt skapat en illojal intressegemenskap. Att visa på objektiva omständigheter som pekar i riktning mot att aktiebolagsformen använts på ett illojalt sätt torde vara tillräckligt för att vinna framgång med en talan om ansvarsgenombrott.¹⁴⁴

Illojalitet tycks föreligga vid en samlad bedömning av övriga rekvisit för ansvarsgenombrott, se t.ex. hovrättens uttalande i ”Byggma Sydfallet”. I ”Gillettefallet” torde illojalitetsrekvisitet utgöras av systerbolagens kringgående av konkurrensbegränsningsklausulen. Illojalitet synes kunna uppstå p.g.a. olika omständigheter men som på något sätt ter sig otillbörligt mot fordringsägare och tredje man. Gränsen för vad som anses otillbörligt respektive inte blir en bedömningsfråga för domstolarna.

6.4 Avslutande kommentar

Av rättspraxis följer att ansvarsgenombrott synes vara mest förekommande i konkursförhållanden. Av praxis framgår att det först och främst krävs mycket starka skäl för att en talan om ansvarsgenombrott skall vinna framgång i domstolarna. Vad som främst har kännetecknat ansvarssubjektet/en i ansvarsgenombrottsfall är dess egenskap av aktieägare. Av det material som jag tagit del av under arbetets gång anser jag det saknas en diskussion om huruvida även ”annan” än aktieägare skulle kunna identifieras som ansvarssubjekt. Betalningsansvarskommittén anförde i sitt betänkande att ansvar skulle kunna göras gällande även mot den som haft ett bestämmande inflytande över bolagets verksamhet (se ovan kapitel 6.2). Jag delar inte Betalningsansvarskommitténs förslag om att införa en lag om ansvarsgenombrott. Däremot anser jag, i likhet med kommitténs uppfattning, att ansvar kan åläggas även associationsmedlemmar och andra intressenter i bolaget p.g.a.

¹⁴³ Se förslagets lydelse under kap 7.2.

¹⁴⁴ Moberg; a. a. 1998, s. 79.

deras betydande inflytande i bolaget, t.ex. styrelseledamot, VD, kreditgivare men även personer som verkar i annat bolag inom den egna koncernen. Ansvar för ansvarsgenombrott skulle således kunna åläggas någon även utan att det nödvändigtvis krävs ett aktieinnehav av dessa ansvarssubjekt.

Man kan konstatera att vid ansvarsbedömningen har domstolarna oftast använt sig av jämförliga omständigheter vid sina prövningar. En sammanvägning av flera rekvisit eller ”omständigheterna i övrigt” kan medföra att ansvarsgenombrott aktualiseras. Det är svårt att dra någon skarp gräns mellan de olika omständigheter som kan ålägga någon ansvar p.g.a. ansvarsgenombrott. Samtliga omständigheter angränsar till varandra och medför ofta att den ena omständigheten leder till den andra. Ett väsentligt inflytande i en verksamhet kan lätt innebära att bolaget även saknar ett självständigt affärsmässigt syfte just p.g.a. det betydande inflytandet. Det är heller inte klarlagt vilka omständigheter som tillsammans kan grunda ansvarsgenombrott eller inte, samt av vilken dignitet de måste vara. Det torde i vart fall inte vara tillräckligt att enbart en omständighet föreligger.

En borgenärs insyn i det andra bolagets verksamhet kan medföra svårighet för borgenären att åberopa ansvarsgenombrott. I ”Himlebolagsfallet” hade banken haft möjlighet att kontrollera de ekonomiska förhållandena samt kräva bättre säkerheter för krediterna. Av fallet kan utläsas att om en borgenär beviljar en kredit till ett aktiebolag och borgenären har vetskap om dotterbolagets underkapitalisering, kan borgenären inte med framgång framställa ett yrkande om ansvarsgenombrott. Borgenären var i ”Himlebolagsfallet” medveten om de omständigheter som denne åberopade till stöd för att betalningsskyldighet skulle åläggas p.g.a. ansvarsgenombrott.

7 Presentation av utredningar kring ansvarsgenombrott

7.1 Inledning

En reglering av ansvarsgenombrott har övervägts i lagstiftnings­sammanhang och frågan har varit föremål för utredning vid två tillfällen, först av Betalningsansvarskommittén i betänkandet SOU 1987:59, och därefter i Aktiebolagskommitténs slutbetänkande, SOU 2001:1. Betalningsansvarskommittén ställde sig positiv till en lagstiftning av ansvarsgenombrott men förslaget ledde aldrig till någon lagstiftning. Aktiebolagskommittén däremot var negativ till en sådan reglering.

7.2 Betalningsansvarskommitténs förslag

Betalningsansvarskommittén fick i uppdrag att kartlägga i vilka fall det kunde finnas behov av regler om annans betalningsansvar för skulder i aktiebolag och ekonomiska föreningar.¹⁴⁵ Betalningsansvarskommittén anförde i sitt betänkande att det fanns ett behov av lagstiftning för ansvars­genombrott.¹⁴⁶ I betänkandet framfördes ett förslag till en ny paragraf 1 a § ABL:

”Kan ett aktiebolag inte uppfylla sina förpliktelser mot borgenärerna och beror detta på att en delägare begagnat sitt inflytande över bolaget på ett gentemot borgenärerna otillbörligt sätt, svarar delägaren solidariskt med bolaget för vad som brister. Ansvar inträder dock inte i annat fall än då bolagets ekonomiska underlag varit uppenbart otillräckligt i förhållande till verksamhetens art och omfattning samt till förutsebara risker. För förpliktelser på grund av avtal med viss borgenär inträder ej ansvar för delägare, som gjort vad som på honom skäligen ankommit för att upplysa borgenären om bolagets ekonomiska förhållanden.

Den som utan att vara delägare har ett bestämmande inflytande över bolagets verksamhet är ansvarig enligt de grunder som anges i första stycket.”

I förslaget återfinns rekvisit som i praxis legat till grund för ansvars­genombrott, såsom otillbörlighetsrekvisitet, underkapitalisering och ett dominerande inflytande över bolagets verksamhet.

Regler om ansvars­genombrott som enbart befattar sig med frågan om aktie­ägarnas ansvar skulle enligt kommittén framstå som otillfredsställande. Lösningen skulle vara att ansvar skulle kunna göras gällande även mot den som enbart haft ett bestämmande inflytande över bolagets verksamhet. Detta

¹⁴⁵ SOU 1987:59, s. 40.

¹⁴⁶ Ibid. s. 96.

ansvar skulle kunna träffa t.ex. olika koncernbildningar, moderbolagets ägare, systerbolag, styrelseledamot, VD, kreditgivare, bulvan och korsvist ägande.¹⁴⁷ Kommittén anförde att rättsläget på området var oklart och att ett klagörande i lag om ansvarsgenombrott var till gagn för rättstillämpningen och i hög grad en rättssäkerhetsfråga.¹⁴⁸

Lagrådet kritiserade förslaget och menade att behovet av lagstiftning gällande ansvarsgenombrott var begränsat. Sammanfattningsvis bedömde lagrådet att förslaget inte borde genomföras i det skick som det presenterats. Förslaget kom heller aldrig att genomföras.¹⁴⁹ I tilläggsdirektiv (dir 1991:89) ålade regeringen Aktiebolagskommittén att vidare utreda frågan om ansvarsgenombrott. Efter regeringsskiftet 1991 framtogs dock kommittén denna del av sitt uppdrag.¹⁵⁰ Vid nästa regeringsskifte fick Aktiebolagskommittén åter i uppdrag att utreda frågan om ansvarsgenombrott.¹⁵¹ Kommittén presenterade sitt arbete i förslag till ny aktiebolagslag.

7.3 Aktiebolagskommitténs förslag

I utredningen fann Aktiebolagskommittén att behovet att lagfästa institutet ansvarsgenombrott var än mindre vid denna tidpunkt än vid mitten av 1980-talet när Betalningsansvarighetskommittén utarbetade sitt förslag. Aktiebolagskommittén ansåg det svårt att motivera en generell regel som skulle ge möjlighet till ansvarsgenombrott i alla aktiebolag. Om en sådan regel skulle införas skulle det vara nödvändigt att utforma regeln mycket allmänt hållen och uppbyggd med rekvisit av typen ”otillbörlig”, ”i förhållande till omständigheterna” o.s.v. Detta skulle på goda grunder komma att bli föremål för kritik ur rättsäkerhetssynpunkt.¹⁵² Kommittén framhöll att den skärpning av lagstiftningen och den utveckling som skett på ett flertal rättsområden sedan Betalningsansvarighetskommitténs förslag har lett till ett minskat behov av en lagreglering av ansvarsgenombrott. Aktiebolagskommittén ger exempel på en rad av dessa olika lagändringar och lagförslag däribland de skärpta reglerna avseende ansvaret för tvångslikvidation och försenade årsredovisningar.¹⁵³

Aktiebolagskommittén fann det emellertid nödvändigt med ett förslag om en specialregel för ansvarsgenombrott på miljöbalkens område. Kommittén ansåg att det kunde finnas möjlighet att med associationsrättslig metod ge mera brett åt miljöbalkens regler i 10 kap. 2 § om skyldighet att vidtaga återställningsåtgärder.¹⁵⁴ Den nya lydelsen av 10 kap. 2 § MB träder i kraft den 1 januari 2004. Bestämmelsen har sin utgångspunkt i att verksamhetsutöva-

¹⁴⁷ SOU 1987:59, s. 15.

¹⁴⁸ Ibid. s. 95.

¹⁴⁹ Prop. 1990/91:198 s. 42-43.

¹⁵⁰ Dir 1991:98.

¹⁵¹ Dir 1994:143.

¹⁵² SOU 2001:1, s. 289.

¹⁵³ Ibid. s. 286-287.

¹⁵⁴ Ibid. s. 289.

ren så som han definieras i första meningen inte förmår att uppfylla sina förpliktelser enligt 10 kap MB. Först och främst avseende att vidtaga förskrivna återställningsåtgärder.¹⁵⁵

7.4 Avslutande kommentar

Behövs en lagreglering av ansvarsgenombrott? I prop. 1990/91:198 anfördes i anledning av Betalningsansvarskommitténs betänkande¹⁵⁶ att om en lagreglering av ansvarsgenombrott skall genomföras bör utgångspunkten vara att skapa kännedom om att principen om ansvarsfrihet under vissa förutsättningar kan åsidosättas, samt att precisera de omständigheter som kan leda till denna rättsföljd.¹⁵⁷ För en aktieägare eller styrelseledamot kan det vara svårt att sätta sig in i de ansvarsregler som gäller inom aktiebolagsrätten. Detta är dock ingen ursäkt och i dag är reglerna någorlunda tydliga och lättförståeliga. Utöver de lagregler som finns kan det vara svårt att känna till de principer som finns på området som i vissa fall grundar sig på rättsavgöranden eller doktrin, varför en lagreglering skulle vara till fördel för att skapa klarhet och förutsebarhet för ansvarsförhållanden inom aktiebolagsrätten. Ett lagstadgande av ansvarsgenombrott skulle även kunna innebära en preventiv effekt, vilket skulle kunna medföra att styrelseledamöter, VD och aktieägare avhåller sig från att utföra otillbörliga handlingar eller att bedriva verksamhet som inte är förenligt med aktiebolagsformens syfte.

En nackdel med ett lagstadgande av ansvarsgenombrott kan vara att det kan medföra en större benägenhet för domstolarna att ålägga någon ansvar. Ansvarsgenombrott har enbart fastställts i mycket speciella situationer och bör således även i framtiden ske med stor restriktivitet, särskilt med hänsyn till stadgandet om aktieägares ansvarsfrihet i 1 kap. 1 § ABL. Att enbart vissa speciella omständigheter kan aktualisera ansvarsgenombrott medför att ”omständigheterna i övrigt” ofta har avgörande roll vid domstolarnas helhetsbedömningar i rättsfallen. Av detta följer svårigheten med att eventuellt utforma en regel där intressena vägs mellan å ena sidan aktieägare och det personliga betalningsansvaret, och å andra sidan borgenärer och deras intresse av att få ersättning. En ytterligare svårighet med att lagstifta ansvarsgenombrott är problemet att skapa en heltäckande regel. I enlighet med Aktiebolagskommittén (se ovan kap. 7.3) delar jag dess uppfattning om att regeln skulle få en synnerligen allmän och mindre preciserad utformning vilket säkerligen skulle kritiseras ur rättsäkerhetssynpunkt. Betalningsansvarskommitténs förslag innehöll rekvisit såsom otillbörligt och uppenbart (se ovan kap. 6.2). Lagtext med sådana allmänt utformade rekvisit ger utrymme för olika tolkningar av lagtexten och kan komma att skapa oklarhet och medföra tolkningsproblem.

¹⁵⁵ Ibid. s. 42.

¹⁵⁶ SOU 1987:59.

¹⁵⁷ Prop. 1990/91:198, s. 6.

En lagreglering av institutet ansvarsgenombrott skulle således kunna medföra både positiva och negativa effekter. Argumenten för lagstiftning såsom förutsebarhet för ansvarsförhållanden, preventiv effekt m.m. utgör enligt min mening inte tillräckligt starka skäl för att motivera ett lagstadgande. Vid en sammanfattande bedömning av ovan nämnda för och nackdelar väger argumenten mot att lagstifta tyngre än vad fördelarna med en regel skulle göra.

8 Sammanfattande synpunkter

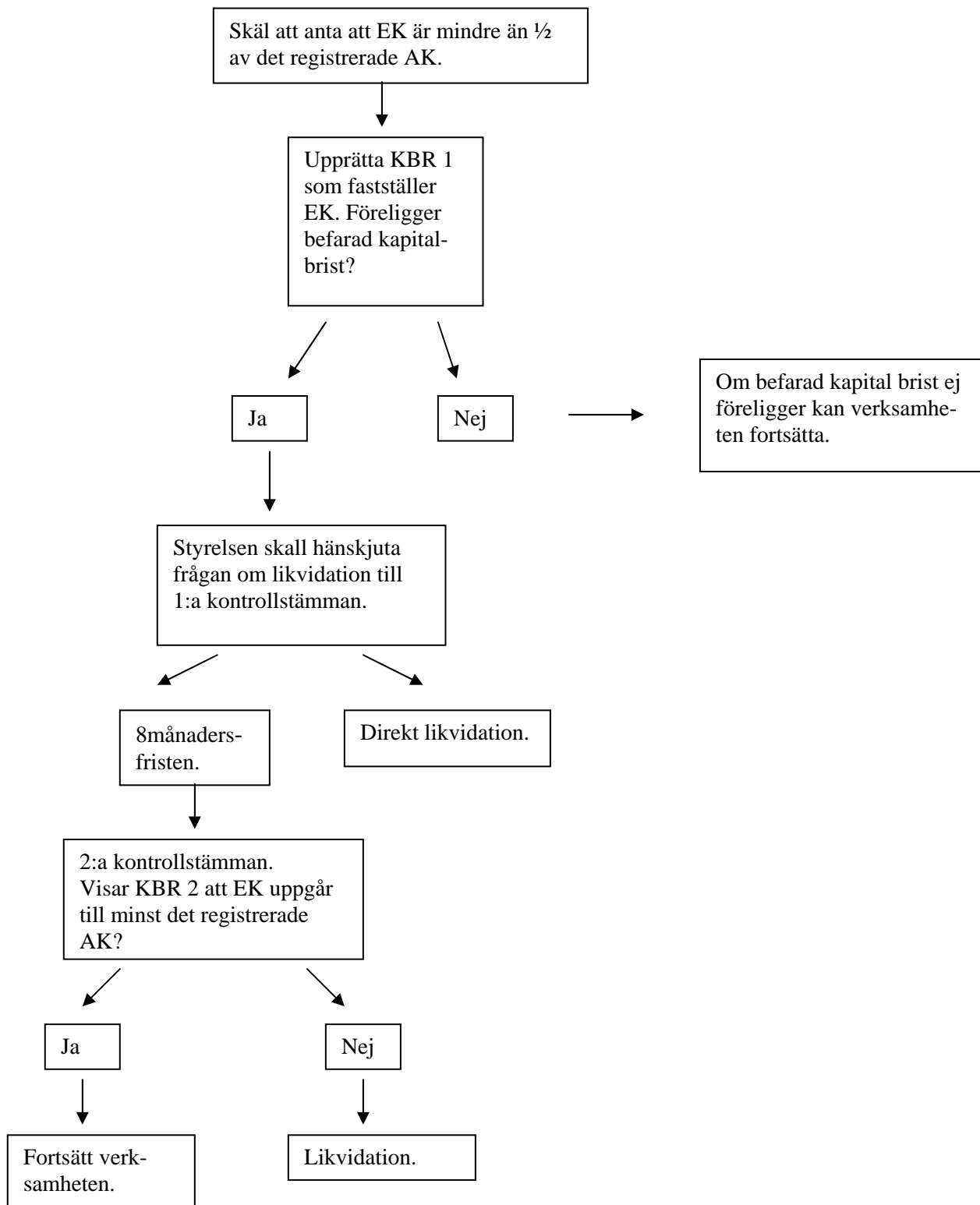
Inom aktiebolagsrätten finns tydliga och förhållandevis strikta ansvarsregler för dels aktieägare men framförallt bolagsfunktionärer i ledande ställning. Av detta följer att dessa i flertalet situationer kan drabbas av personligt ansvar för ett bolags skulder. Bristande kunskap om reglerna kan snabbt leda till att ett personligt ansvar aktualiseras. Det är därför viktigt för styrelseledamöter och VD att förbättra sina kunskaper om ABL:s ansvarsregler och förekommande tidsfrister m.m. Behovet av kunskap torde vara mer uttalat för bolagsfunktionärer i mindre bolag än i de större, då de mindre bolagen är mer känsliga för konjunkturrelaterade ekonomiska svängningar och därigenom snabbare hamnar i insolvenssituationer. Vidare torde de större bolagens styrelser oftast innehålla fler ledamöter, av vilka rimligen någon eller några av dessa har tillräcklig kunskapsnivå, vilket gagnar övriga ledamöter. Härtill kommer att de större bolagen oftast har ett närmare och intensivare samarbete med bolagets revisor, som har möjlighet att på ett tidigt stadium utfärda varningar och anvisningar till styrelse och VD.

Det har diskuterats om det finns behov av att utöka regelverket när det gäller ansvar för ett bolags skulder och förpliktelser. Emellertid täcker nuvarande bestämmelser väl in de situationer som aktualiserar ansvar för bolagsfunktionärer och aktieägare. Att i lag utöka ansvarsområdet mer specifikt upplevs inte som nödvändigt eftersom nuvarande regler tillräckligt klart indikerar var gränsen för ansvaret går. Även om tolkningsproblem kan uppstå har de refererade rättsfallen visat att gränsen för ansvarsgenombrott inte varit svår att finna. Ett illojalt förfarande med användandet av aktiebolagsformen medför att ansvarsgenombrott kan bli tillämpligt. T.ex. som i ”Gillettefallet”. Det behöver alltså nödvändigtvis inte föreligga något betalningsansvar utan ansvarsgenombrott kan grunda sig i ett förfarande med speciellt skadliga förhållanden som har drabbat bolagets fordringsägare eller avtalsparter.

Det borde vara tillräckligt att domstolarna i de få fall frågan kommer på tal, löser ansvarsgenombrottsfrågan enligt allmänna rättsprinciper. De rekvisit som har framkommit genom praxis i förening med de regler inom andra områden som finns för aktiebolag är ur rättsäkerhetssynpunkt ett fullgott skydd och en adekvat avpassning mellan aktieägarnas personliga frihet och borgenärsskyddet. Från den aktiebolagsrättsliga grundprincipen om aktieägarnas frihet från personligt ansvar har avsteg från denna princip endast gjorts i sällsynta fall. Det är av stor vikt att aktiebolagslagens grundläggande princip i detta avseende konsekvent bibehålls och att ansvarsgenombrott aktualiseras endast när mycket starka skäl talar för det.

Bilaga A

*Schema över 13 kap 12-19 §§ ABL.
Personligt ansvar gäller för bolagets
uppkommande förpliktelser under den
tid som underlåtenheten består.*

Litteraturförteckning

Litteratur

Andersson, Jan; Kapitalskyddet i aktiebolag, 4:e upplagan, Stockholm, 2002.

Andersson, Johansson och Skog; Aktiebolagslagen - En kommentar, del 2, Stockholm, 2000.

Arlebäck, Sven Olof; "Från ägarmakt under ansvar till företagsledarmakt up a"- En studie över maktförskjutningen hos tre svenska verkstadsaktiebolag, Lund, 1995.

Bergström, Claes och Samuelsson, Per; "Aktiebolagets grundproblem" – En rättsekonomisk analys, Angered, 1997.

Blix, Carl m.fl; Att ansvara vid akut eller befarad kris - Redogörelser för rörelseidkares och företrädares ansvar, Skriftserien, Ernst & young, nr 14, Stockholm, 1992.

Blomberg, Gunnar och Oppenheimer, Bertil; Verksam i Aktiebolag - med personligt betalningsansvar! Vad VD, styrelseledamot och aktieägare bör känna till, Karlskrona, 1996.

Brocker, Stefan och Grapat, Jan; Ansvarsgenombrott, Skrifter utgivna av Institutet för bolags - och värdepappersrätt, nr 5, Stockholm, 1996.

Bökmark, Jan och Svensson, Bo; Aktiebolagslagen; Kommentarer och lagtexter, 13:e upplagan, Göteborg, 1996.

Dahlgren, Bo och Moberg, Krister; "Nyckeln till styrelserummet", 2:a upplagan, Göteborg, 1990.

Dotevall, Rolf; Bolagsledningens skadeståndsansvar, Stockholm, 1999.

Folkesson, Enar; Företag i ekonomisk kris - En inblick i insolvensjuridiken, Stockholm, 2002.

Grönfors, Kurt; Ställningsfullmakt och bulvanskap, Stockholm, 1961.

Hellner, Jan; Juridiska personers skadeståndsansvar, Teori och praxis, festskrift till Hjalmar Karlgren, Stockholm, 1964.

Johansson, Svante; Nials svensk associationsrätt, 8:e upplagan, Stockholm, 2001.

Karlöf, Bengt, Nilsson, Svante och Edenfeldt Froment, Marie; ”Strategi i ett styrelseperspektiv - En vägledning”, Falun, 2002.

Kedner, Gösta och Roos, Carl Martin; Aktiebolagslagen del 1 med kommentarer, 5:e upplagan, Stockholm, 1995.

Löfgren, Kent; ”Personligt ansvar vid likvidationsplikt, olovlig vinstutdelning, företrädaransvar m.m.”, Falköping, 1992.

Moberg, Krister; Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, Stockholm, 1998.

Oppenheimer, Bertil, Blomberg, Gunnar, Nilsson, Karl-Olof och Jonas Reiner; Företag i kris – Vad en styrelseledamot, aktieägare, advokat och revisor bör tänka på, 2:a upplagan, Stockholm, 2003.

Ramberg, Göran; Bolagsmässig striptease; Om gäldsansvaret i kommissionärsbolag och liknande bolagskonstruktioner, Festskrift till Gotthard Calisendorff, Göteborg, 1990.

Rodhe, Knut; Aktiebolagsrätt, 20:e upplagan, Stockholm, 2002.

Rodhe, Knut; Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, Festskrift till Jan Hellner, Stockholm, 1984.

Stjernqvist, Per; Föreningsfirmans funktion, Lund, 1950.

Taxell, Lars Erik; Bolagsledningens ansvar; några riktlinjer, Åbo, 1988.

Tidskrifter

Andersson, Jan; Skadestånd enligt aktiebolagslagen - Några reflektioner mot bakgrund av prejudikatfunktionen, Juridisk tidskrift, nr 2, 2000/01.

Blomberg, Gunnar och Oppenheimer, Bertil; Dåliga affärer och aktiebolagslagen, Balans nr 3, 2002.

Lindskog, Stefan; Om rörelsekommission, Juridisk tidskrift, nr 1, 1990-91.

Nyquist, Kerstin; Förslaget om företrädaransvar - En positiv återställare, Balans nr 5, 2002.

Ström, Anna; Bolagsledningens skadeståndsansvar gentemot enskilda aktieägare vid indirekt skada, Juridisk tidskrift, nr 3, 2001/02

Övrigt

Särskilt seminarium om styrelsearbete för advokater, Stockholm, 15 oktober, 2003.

Tryckta källor

SOU 2002:8	Företrädaransvar, betänkande av utredningen om betalningsansvar för företrädare för juridiska personer.
SOU 2001:1	Ny aktiebolagslag, slutbetänkande av aktiebolagskommittén.
SOU 1999:31	Tillsyn över advokater m.m. betänkande av advokatkommittén.
SOU 1971:15	Förslag till aktiebolag, betänkande av givet av aktiebolagsutredningen.
Prop. 2000/01:150	Likvidation av aktiebolag m.m.
Prop. 1990/91:198	Vissa ändringar i aktiebolagslagen.
Prop. 1997/98:99	Aktiebolagets organisation.
Dir. 1991:89	Direktiv till aktiebolagskommittén.
Dir. 1991:98	Direktiv till aktiebolagskommittén.
Dir. 1994:143	Direktiv till aktiebolagskommittén.

Rättsfallsförteckning

NJA 2000 s 132

NJA 2000 s 404

NJA 1997 s 418

NJA 1993 s 188

NJA 1992 s 375

NJA 1988 s 620

NJA 1982 s 244

NJA 1975 s 45

NJA 1947 s 647

Svea Hovrätt Mål nr D 1215/82